

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 6 listopada 2024 r.

Poz. 8874

UCHWAŁA NR V/43/2024 RADY MIEJSKIEJ KOŁA

z dnia 28 sierpnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r., poz. 609 i 721) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, 1688 i 1904) po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do uchwały.

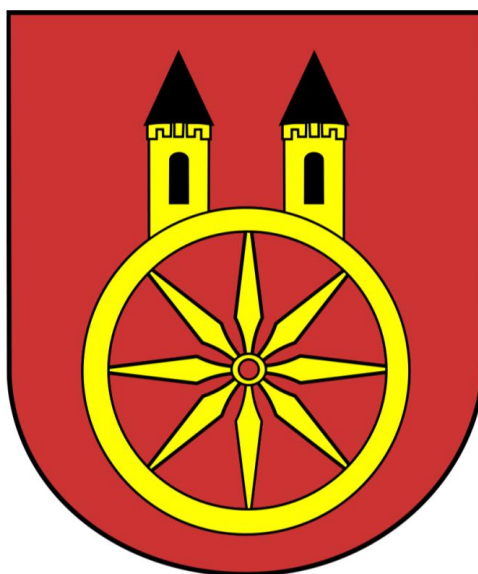
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Koła.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej Koła
(-) Mariusz Hanefeld

Załącznik
do uchwały nr V/43/2024
Rady Miejskiej Koła
z dnia 28 sierpnia 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KOŁA NA LATA 2024-2027

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

MARZEC 2024

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	18
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Koło ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	24
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	24
5.3. Historia Miasta Koło	25
5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta Koło – dziedzictwo materialne	27
5.5. Zabytki archeologiczne.....	33
5.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.7.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	40
5.7.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	41
5.7.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	41
5.8. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	43
5.8.1. Obiekty stanowiące własność miasta.....	44
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	46
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	48
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	52
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	53
9.1. Dotacje.....	54
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	56
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	58
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	59
10. Bibliografia.....	61
11. Spis tabel	61

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Koło na lata 2020-2023 przyjętego Uchwałą Nr XXI/203/2020 Rady Miejskiej w Kole z dnia 26 lutego 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczerpleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji

linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomości:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

*Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym miasta. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);

- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,

- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałą odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji

produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.

– Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnienie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

– Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Koło wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024, Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego, Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku oraz Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania;
- powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Kolskiego na lata 2015-2025, Program opieki nad zabytkami Powiatu Kolskiego na lata 2023-2026.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024 został przyjęty uchwałą nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2022 r., poz. 58).

Podstawowym zadaniem Programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie przedstawione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego oraz przedstawiony został w formie tabelarycznej zasób zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także znajdujących się w ewidencji zabytków będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych.

W Programie wyznaczono pięć celów wraz z zadaniami oraz podmioty odpowiedzialne za realizację zadań, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków: Cel 1: Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego.

Kierunki działania:

1. Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków.
2. Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych.
3. Popularyzowania działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
4. Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Cel 2: Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działania:

1. Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe.
2. Wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat.
3. Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej.

Cel 3: Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa.

Kierunki działania:

1. Wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne.
2. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
3. Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla Wielkopolski.

Cel 4: Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Kierunki działania:

1. Włączania zabytków w procesy gospodarcze.
  2. Włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.
- Cel 5: Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Kierunki działania:

1. Udostępnianie obiektów zabytkowych.
  2. Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.
- GPOnZ nawiązuje w wielu aspektach do tych założeń.

• **Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego**

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego został przyjęty Uchwałą Nr LI/1000/23 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 marca 2023 r.

Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Należy pamiętać, że obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu, jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu.

Audyt zawiera m.in. zawiera granice i wykaz wszystkich krajobrazów w województwie (mapa i pliki shp) oraz zestawienie krajobrazów w poszczególnych gminach. Każdy krajobraz jest oznaczony unikalnym numerem id, za pomocą którego w szybki sposób można odszukać dany krajobraz.

W Audycie zaprezentowano karty oceny wszystkich krajobrazów, w podziale na krajobrazy priorytetowe i pozostałe (niemające statusu krajobrazu priorytetowego).

Przedstawiono także dane dotyczące krajobrazów priorytetowych – wykaz, zestawienie w podziale na gminy, granice, lokalne formy architektoniczne oraz szczegółowe analizy krajobrazów priorytetowych składające się z: tekstów, załączników graficznych i zdjęć. Zamieszczono również katalog z plikami shapefile, który jest zbiorem obiektów użytych na załącznikach graficznych.

• Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku została przyjęta Uchwałą Nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 r.

Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. Wytyczne te stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym, również poprzez zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wyznaczono – wyzwanie 4. Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego

Zadaniem Samorządu Województwa będzie wzmacnianie tożsamości regionalnej przez odwoływanie się do tradycji i osiągnięć, jak też kultywowanie najlepszych wartości zarówno poprzednich jak i współczesnych pokoleń. Wyzwaniem jest nie tylko pielęgnowanie poczucia polskości i umacnianie regionalizmu wśród Wielkopolan, ale także promowanie specyfiki i osiągnięć Wielkopolski, zarówno w kraju jak i zagranicą. Samorząd Województwa będzie pełnił funkcje inicjującą i koordynującą w procesie propagowania wartości europejskich, jako ważnego elementu kształtowania świadomości obywatelskiej i kulturowej mieszkańców całego regionu.

W Strategii wyodrębniono cele strategiczne oraz przypisano im cele operacyjne i kluczowe kierunki interwencji. Poniżej wskazano te, które powiązane z dziedzictwem kulturowym.

Cel strategiczny 2. Rozwój społeczny wielkopolski oparty na zasobach materialnych i niematerialnych regionu.

Cel operacyjny 2.3. Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu

Kluczowy kierunek interwencji: Wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury

Dla wzmocnienia potencjału kulturowego Samorząd Województwa za istotne uznał tworzenie przestrzeni do poszukiwań i inspiracji, miejsc spotkań dla różnych grup społecznych, gdzie dokonuje się edukacja kulturalna – kształcenie odbiorcy i jego kulturowych kompetencji, zdolności do twórczego i innowacyjnego myślenia. Wzmocnienie potencjału kulturowego to także zwiększenie udziału mieszkańców w szeroko rozumianej ofercie spędzania czasu wolnego i współdecydowaniu o przestrzeni publicznej. W Wielkopolsce, w rozwoju przemysłu czasu wolnego dużą rolę będzie odgrywać także odpowiednie wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich (m.in. w rozwoju turystyki) oraz szlaków turystyki kulturowej.

W dokumencie wyznaczone pakiety działań także dla obszaru dziedzictwo kulturowe. Podkreślono, że Wielkopolskę wyróżnia bogactwo dziedzictwa kulturowego. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze, wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb należy wymienić m.in.:

1. Rozwój wielkopolskich instytucji kultury. Celem działań w ramach projektu będzie wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie. Przewiduje się szereg inicjatyw związanych z rozwojem m.in. wielkopolskich muzeów, teatrów czy bibliotek, w tym również zapewnienie nowej bazy lokalowej dla Filharmonii Poznańskiej.

2. Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski, w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne.

Wykorzystanie potencjału turystycznego Wielkopolski – Wielkopolska jest regionem o zróżnicowanym potencjale turystycznym opartym przede wszystkim na jej warunkach naturalnych oraz historycznych. Urozmaicone walory regionu pozwalają na rozwój na jego terenie turystyki kulturowej, w tym w oparciu o dziedzictwo kulturowe kolei wąskotorowej, turystyki przyrodniczej, wiejskiej, aktywnej i biznesowej. Najważniejszymi spośród identyfikowanych obszarów wsparcia w tym zakresie są m.in.:

1. Wielka Pętla Wielkopolski – jest jednym z najważniejszych szlaków na polskich drogach wodnych o dużej atrakcyjności przyrodniczej oraz walorach rekreacyjno-kulturowych, cieszącym się popularnością wśród

turystów. W celu podniesienia konkurencyjności tego produktu na rynku międzynarodowym szlak wymaga znaczących inwestycji – nadal brakuje przystani i marin, niezbędnych urządzeń technicznych, takich jak: sanitariaty, stacje paliw, punkty gastronomiczne, placówki usługowo-naprawcze sprzętu pływającego. Kluczowa jest modernizacja i systematyczna konserwacja śluz na szlaku, utrzymanie drożności szlaku oraz jego kompleksowa promocja.

2. Wielkopolska BIKE – Rosnąca popularność roweru jako środka transportu w codziennych dojazdach miejskich oraz turystyki długodystansowej stanowi podstawę do realizacji projektu Wielkopolska BIKE. Celem projektu jest stworzenie systemu tras rowerowych przebiegających przez województwo wielkopolskie, nawiązujących do istniejących i planowanych asfaltowych tras rowerowych w gminach (sieć lokalna) oraz sąsiednich województwach (włączenie się w sieć transgraniczną).

Miasto Koło ujęte zostało w Strategii jako miasto średnie wymagające rewitalizacji. Rozumie się przez to wsparcie w rozwiązywaniu problemów zdiagnozowanych na zdegradowanym obszarze, poprzez proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania został przyjęty uchwałą nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. (Dz. U. Woj. Wielkopolskiego z dnia 15 kwietnia 2019 r., poz. 4021).

Jest to jeden z podstawowych dokumentów wyznaczających kierunki rozwoju regionu jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa. Dokument określa najistotniejsze uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa, model rozwoju przestrzennego, politykę przestrzenną i rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, obejmujące wszystkie zagadnienia istotne dla planowania przestrzennego.

W Planie omówiono szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego, które stanowi ważny element struktury przestrzennej krajobrazu Wielkopolski. Jest świadectwem historii, wpływającym na jakość życia lokalnych społeczności. Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego oraz kompleksowe gospodarowanie całym krajobrazem umożliwia harmonijny i zrównoważony rozwój, wpływa na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjności miast, miasteczek i obszarów wiejskich. Zasoby kulturowe województwa wielkopolskiego wpływają na kształtowanie tożsamości narodowej i regionalnej. Wykorzystanie historii, zabytków i tradycji podkreśla odrębność kulturową i istnienie regionalnej różnorodności. Ochrona wartości dziedzictwa kulturowego oraz oparte na niej działania na rzecz pielęgnowania i kształtowania tożsamości wymaga wskazania obszarów ochrony krajobrazu kulturowego.

W Planie wyznaczono granice obszaru ochrony krajobrazu kulturowego, dla którego zostały włączone gminy, w obrębie których znajdują się:

- a) obszary, na których zachowały się obiekty lub obszary o specyficznych i charakterystycznych cechach dla miejscowej tradycji budowlanej, osadniczej i gospodarczej;
- b) obszary, na terenie których przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym. Na terenie Wielkopolski szlakami o znaczeniu międzynarodowym są: Droga św. Jakuba, Europejski Szlak Cysterski, Europejski Szlak Romański; szlakami o znaczeniu krajowym: unikatowy w skali kraju Szlak Piastowski oraz Szlak Bursztynowy; szlakami o znaczeniu regionalnym: trakt Królewsko-Cesarski, Trasa Kórnicka, Wielkopolski Szlak Wiatraczny, Szlak Kościołów Drewnianych wokół Puszczy Zielonki oraz Podziemna Trasa Turystyczna Kopalni Soli w Kłodawie;
- c) obszary występowania cech charakterystycznych dla grup regionalnych.

W granicach obszaru znalazły się gminy, na terenie których znajdują się wyżej wymienione obiekty i obszary cenne kulturowo. Ze względu na specyfikę przedmiotów ochrony wyznaczony obszar dzieli się na cztery podtypy, w granicach których znalazły się:

- a) gminy, w granicach których zlokalizowane są obiekty o najwyższych wartościach, w tym: pomniki historii istniejące i proponowane, obiekt proponowany do ujęcia jako Znak Dziedzictwa Europejskiego, obiekty ujęte

w Czerwonej Księdze Krajobrazów Polski, obiekty znajdujące się na przebiegu szlaków kulturowych (związanych tematycznie ze szlakiem), obiekty znajdujące się na przebiegu szlaku delegowanego do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

b) gminy, w granicach których znajdują się historyczne układy przestrzenne miast i wsi, w tym: układy przestrzenne objęte ochroną jako Pomnik Historii oraz proponowane do objęcia tą formą ochrony, układy przestrzenne ujęte w rejestrze zabytków, obszary cenne kulturowo związane z kształtowaniem się przestrzeni miast, które proponuje się do objęcia ochroną w formie parków kulturowych;

c) gminy, w granicach których występują obszary cenne kulturowo, w tym: istniejące parki kulturowe, obszary cenne kulturowo, na których proponuje się utworzenie parków kulturowych i archeologicznych parków kulturowych, obszar delegowany do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszary ujęte w Czerwonej księdze Krajobrazów Polski, park narodowy i parki krajobrazowe o wyjątkowych walorach kulturowych, obszary na których zachowały się materialne i niematerialne cechy charakterystyczne dla grup regionalnych;

d) gminy, w granicach których przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Kolskiego na lata 2015-2025**

Strategia Rozwoju Powiatu Kolskiego na lata 2015-2025 została przyjęta Uchwałą Nr XXI/132/2016 Rady Powiatu Kolskiego z dnia 28 kwietnia 2016 r.

Strategia rozwoju jest dokumentem wyznaczającym najistotniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, założone obszary i cele strategiczne oraz pola operacyjne, jak również wskazuje na otwarte kierunki rozwoju.

W Strategii wyznaczono obszary i pola strategiczne wraz z celami operacyjnymi, także w obszarze związanym z dziedzictwem kulturowym.

Obszar strategiczny – Estetyka i ład przestrzenny.

Cel strategiczny – Podniesienie estetyki przestrzeni publicznej i uporządkowanie ładu przestrzennego.

Pole operacyjne – Dziedzictwo kultury i historii.

Cele operacyjne – Dostosowanie infrastruktury kultury do rosnących wymagań odbiorców i dla podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru.

Celem pola operacyjnego – Dziedzictwo kultury i historii jest dostosowanie infrastruktury kultury do rosnących wymagań odbiorców i dla podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru. Kluczowe działania to odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego i historycznego, układów urbanistycznych i ruralistycznych, tworzenie warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej oraz jej promocja, opracowywanie i wdrażanie e-usług w kulturze, promocja nowych form w kulturze i kultury współczesnej.

W Strategii wskazano ważniejsze zabytki powiatu kolskiego, w tym wymieniono obiekty z terenu miasta Koło: Kościół Opatrzności Bożej w Kole, Ruiny zamku warownego z XIV w., Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Kole (kościół farny), Rynek miejski z ratuszem.

Do wyróżniających się szlaków turystycznych skupionych wokół dziedzictwa historii i kultury należy zaliczyć m.in.: Szlak bunkrów i schronów w mieście Koło.

- **Program opieki nad zabytkami Powiatu Kolskiego na lata 2023-2026**

Program opieki nad zabytkami Powiatu Kolskiego na lata 2023-2026 został przyjęty Uchwałą Nr LXXIII/482/2023 Rady Powiatu Kolskiego z dnia 31 sierpnia 2023 r.

Nadrzędnym celem Programu jest ukierunkowanie działań samorządu powiatowego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu.

Wyznaczone kierunki działań dla realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami

1. Udzielanie dotacji z budżetu Powiatu Kolskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością powiatu. Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XLVII/236/2006 Rady Powiatu Kolskiego z dnia 25 maja 2006 r.
2. Promocja i udostępnianie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
4. Działania związane z opieką nad zabytkami.
5. Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

- **Gminny Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Koło**
Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Koło został opracowany w 2010 r. Aktualizowany został w 2023 r.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Koło**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Koło zostało przyjęte Uchwałą Nr LXII/624/2023 Rady Miejskiej Koła z dnia 29 marca 2023 r.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium omówiono zakres ochrony środowiska kulturowego. Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Ochrona środowiska kulturowego ma na celu zachowanie specyfiki i walorów krajobrazu kulturowego w taki sposób, aby przestrzeń historyczno-kulturowa była czytelna i rozpoznawalna na zewnątrz.

Najważniejszymi elementami krajobrazu kulturowego miasta Koła są:

- zabytkowy układ urbanistyczny Starego Miasta,
- obiekty i tereny wpisane do rejestru zabytków, m.in.: ratusz, kościoły, domy mieszkalne,
- kaplice i krzyże oraz mogiły z różnych okresów rozlokowane na całym obszarze miasta,
- zabudowania mieszkalne noszące wyraźne cechy tradycyjnej architektury regionalnej.

Ochrona środowiska kulturowego miasta Koła powinna polegać na ochronie historycznie ukształtowanego i zachowanego układu urbanistycznego Starego Miasta w obrębie wyspy na rzece Warcie oraz częściowo na prawobrzeżnej stronie miasta. Działania powinny być ukierunkowane w szczególności na:

- zachowanie historycznie ukształtowanej siatki ulic, kwartałów zabudowy i rynku,
- ochronie dominant architektonicznych,
- uwzględnianie przy podziałach wtórnych nieruchomości przyległych do wymienionych ulic, historycznych zasad wydzielania nieruchomości i tradycyjnego sposobu rozmieszczania zabudowy na działkach budowlanych,
- zachowanie ciągłości historycznie ukształtowanych linii zabudowy i wnętrz urbanistycznych,
- utrzymanie istniejącej zabudowy historycznej i realizację nowej w nawiązaniu do tradycyjnej, w szczególności w zakresie: architektury budynków, gabarytów, kształtów dachów, kolorystyki pokryć dachowych i elewacji, detali architektonicznych;
- ochronie obiektów zabytkowych przed dewastacją poprzez ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i użytkowanie niezagrażające zachowanym wartościom kulturowym tych obiektów (np.: w przypadku zmiany sposobu użytkowania, prowadzonych remontach, przebudowach);
- wyeksponowaniu w przestrzeni i możliwie szerokim udostępnieniu obiektów będących zabytkami;
- ochronie i kształtowaniu otoczenia obiektów zabytkowych w sposób niezagrażający ich ekspozycji w przestrzeni, np. poprzez:
  - a) zakaz lokalizowania w bezpośrednim otoczeniu zabytku, na przedpolu widokowym, osi, otwarciu widokowym obiektów o wysokości lub gabarytach przesłaniających widok na zabytek oraz naziemnych i nadziemnych obiektów infrastruktury technicznej wpływających niekorzystnie na odbiór wizualny zabytku,
  - b) zakaz lokalizacji w sąsiedztwie obiektów zabytkowych obiektów o „agresywnej” architekturze, zakłócających odbiór obiektu,
  - c) zachowanie w miarę możliwości wokół zabytku przestrzeni niezabudowanej (o ile taka istnieje);
  - d) ochronie i utrzymaniu istniejącej zabudowy historycznej o wyraźnych cechach tradycyjnej architektury regionalnej;
  - e) ograniczeniu wprowadzania do przestrzeni miasta budynków o architekturze wywodzącej się z innych regionów kraju i świata;
  - f) ochronie istniejących na terenie miasta: kapliczek i krzyży przydrożnych, miejsc pamięci, cmentarzy historycznych.

W odniesieniu do układów przestrzennych, które zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków postuluje się zachowanie historycznie ukształtowanej siatki ulic historycznych.

W przypadku likwidacji istniejącego obiektu lub obszaru ochrony przyrody, nakazy, zakazy i ograniczenia w stosunku do niego przestają obowiązywać. W przypadku zmiany granic istniejących obszarów chronionych, powołania nowych form ochrony przyrody, nie wymienionych w niniejszym Studium, wszelkie nakazy, zakazy i ograniczenia dla nich obowiązujące dla nich na podstawie przepisów odrębnych.

ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

W odniesieniu do zabytków nieruchomych wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Wielkopolskiego obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych.

W Kole zlokalizowano dobra kultury współczesnej, które powinny zostać objęte ochroną: Muzeum Techniki Ceramicznych, pomnik bojowników o wolność (przy Moście Kaliskim), kapliczka przy ul. Konwaliowej.

W stosunku do obiektów budowlanych będących w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków ochronie podlega bryła i wygląd zewnętrzny budynków. Prace prowadzone przy tych obiektach, mogące mieć wpływ na wygląd zewnętrzny budynków – przebudowy, rozbudowy, remonty elewacji, remonty dachu i wymiany pokrycia, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej – winny być konsultowane ze służbami konserwatorskimi i poprzedzone opinią konserwatorską.

W stosunku do historycznych zespołów budowlanych obowiązują następujące kierunki działań ochronnych:

- zachowanie historycznego rozplanowania i historycznych granic historycznego zespołu budowlanego;
- ochrona utrwalonych dominant architektonicznych historycznych obiektów budowlanych znajdujących się w obrębie historycznego zespołu budowlanego;
- ochrona ekspozycji biernej i czynnej historycznego zespołu budowlanego;
- w przypadku wprowadzania nowych elementów przestrzennego zagospodarowania należy zwracać uwagę nie tylko na ich znaczenie w relacjach do bezpośredniego zabytkowego otoczenia, ale także na ich wpływ na percepcję historycznego zespołu z wyznaczonego obszaru ekspozycji biernej;
- nowa zabudowa w zakresie skali brył i w zakresie rozplanowania w obrębie historycznego zespołu budowlanego winna harmonizować ze skalą historycznej zabudowy i z historycznymi zasadami zagospodarowania historycznego zespołu budowlanego;
- ochronie podlegają osie widokowe nakierowane na najważniejsze historyczne obiekty budowlane w historycznym zespole budowlanym;
- wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach osi widokowych winny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję historycznych obiektów, na które osie te są nakierowane;
- zachowaniu historycznych form zaprojektowanej zieleni;
- wszelkie działania w obszarze historycznych zespołów budowlanych, w tym wznoszenie budowli kubaturowych, rozbudowy i nadbudowy niehistorycznych obiektów budowlanych oraz remonty obiektów historycznych, jak i współczesnych, zmiany nawierzchni, wprowadzanie elementów małej architektury, czy wprowadzanie elementów zieleni, winny być podporządkowane zachowanym wartościom kulturowym chronionego zespołu budowlanego na zasadach harmonijnej kontynuacji, z dbałością aby nie deprecjonować istniejących nawarstwień kulturowych, a tym bardziej ich niszczyć;
- prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze wpisanego do rejestru zabytków historycznego zespołu budowlanego wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków, a prowadzenia jakichkolwiek działań w obszarze niewpisanego do rejestru zabytków, ale objętego prawną ochroną konserwatorską wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.

W stosunku do historycznych obiektów budowlanych obowiązują następujące kierunki działań ochronnych:

- zachowanie historycznej kompozycji brył, historycznej kompozycji elewacji, w tym historycznych elementów wystroju elewacji, historycznej dyspozycji przestrzennej wewnątrz oraz wszystkich elementów historycznego wystroju wewnętrznego wpisanych do rejestru zabytków historycznych obiektów budowlanych oraz zachowanie historycznej kompozycji brył, historycznej kompozycji elewacji, w tym historycznych elementów wystroju elewacji obiektów budowlanych nie wpisanych do rejestru zabytków, ale objętych prawną ochroną konserwatorską;

- prowadzenie jakichkolwiek działań przy obiektach budowlanych wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków;
- prowadzenie jakichkolwiek działań na zewnątrz historycznych obiektów budowlanych niepisanych do rejestru zabytków, ale znajdujących się w obszarze historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków, wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków;
- prowadzenie jakichkolwiek działań na zewnątrz historycznych obiektów budowlanych niepisanych do rejestru zabytków, nie znajdujących się również w obszarze historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków, wymaga pozwolenia uzgodnienia ochrony zabytków.

Ochronie konserwatorskiej podlega historyczna struktura komunikacyjna w granicach historycznych układów urbanistycznych:

- dawnej wsi Zduny i dawnego Przedmieścia Toruńskiego,
- dawnej wsi Blizna,
- dawnej wsi Płaszczyna,
- dawnej wsi Nagórna,
- dawnej wsi Podpłaszczyna,
- dawnej wsi Piaski, później Kaliskiego Przedmieścia.

W stosunku do cmentarzy i miejsc pamięci narodowej będących w Gminnej Ewidencji Zabytków, kierunki ochrony powinny polegać odpowiednio na:

- dla cmentarzy czynnych (rzymskokatolickiego i ewangelickiego) – utrzymaniu kompozycji przestrzennej cmentarzy, a w szczególności: alei, podziału na kwatery, ochronie historycznych mogił, pomników, krzyży, ogrodzeń i bram, zieleni cmentarnej,
- dla cmentarzy nieczynnych z zachowanymi śladami ich istnienia – utrzymaniu jako obszaru o funkcji estetyczno-kulturowej i skupiska zieleni wysokiej, uporządkowaniu terenu w zakresie zieleni i ciągów komunikacyjnych, renowacji i ochronie zachowanych zabytkowych pomników, krzyży, nagrobków, ogrodzeń.

W stosunku do zabytkowego parku (w zespole parku S. Moniuszki) i innych form historycznej zieleni obowiązują następujące kierunki działań ochronnych:

- zachowanie historycznego rozplanowania i historycznych granic założenia (układu wewnątrz parkowych, historycznego układu duktów, historycznych elementów wodnych, historycznych powiązań z otoczeniem);
- zachowanie historycznego tworzywa roślinnego;
- zachowanie historycznych elementów architektury ogrodowej (ogrodzenie, bramy, pawilony, itp.);
- usuwanie historycznego tworzywa roślinnego podyktowane może być wyłącznie złym stanem fitosanitarnym, z koniecznością uzupełnienia w takim przypadku usuwanych elementów tworzywa roślinnego;
- nowe nasadzenia w zakresie lokalizacji oraz składu gatunkowego stanowić mogą wyłącznie kontynuację historycznych rozwiązań;
- ochrona ekspozycji biernej i czynnej historycznego zespołu budowlanego;
- nowe elementy przestrzennego zagospodarowania nie mogą zdominować historycznego charakteru założenia.

Wszystkie te elementy winny być ograniczane do niezbędnego minimum i pod warunkiem bezwzględnego podporządkowania historycznym wartościom kulturowym założenia;

- ochrona powiązań widokowych założenia z jego otoczeniem;
- wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach powiązań widokowych winny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję otoczenia.;
- wszelkie działania w obszarze objętego ochroną założenia winny być podporządkowane zachowanym wartościom kulturowym tegoż założenia;
- prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze wpisanego do rejestru zabytków historycznego założenia lub też w obszarze takiego założenia niewpisanego do rejestru zabytków, ale znajdującego się w granicach

historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (układ urbanistyczny, ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków;

- prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze niewpisanego do rejestru zabytków historycznego założenia oraz nie znajdującego się w granicach historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków, wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.

W stosunku do zabytkowych cmentarzy obowiązują następujące kierunki działań ochronnych:

- zachowanie historycznego rozplanowania i historycznych granic historycznych cmentarzy (kompozycji przestrzennej, układu duktów);
- zachowanie historycznego tworzywa roślinnego;
- zachowanie historycznych elementów architektury cmentarza (ogrodzenie, bramy, budynki obsługujące cmentarz, grobowe kaplice kubaturowe, itp.);
- usuwanie historycznego tworzywa roślinnego podyktowane może być wyłącznie złym stanem fitosanitarnym, z koniecznością uzupełnienia w takim przypadku usuwanych elementów tworzywa roślinnego;
- nowe nasadzenia w zakresie lokalizacji oraz składu gatunkowego stanowić mogą wyłącznie kontynuację historycznych rozwiązań;
- ochrona ekspozycji biernej i czynnej historycznego cmentarza;
- nowe elementy przestrzennego zagospodarowania nie mogą zdominować historycznego charakteru cmentarza.

Wszystkie te elementy winny być ograniczane do niezbędnego minimum i pod warunkiem bezwzględnego podporządkowania historycznym wartościom kulturowym cmentarza;

- ochrona powiązań widokowych cmentarza z jego otoczeniem;
- wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach powiązań widokowych winny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję cmentarza;
- wszelkie działania w obszarze objętego ochroną cmentarza winny być podporządkowane zachowanym wartościom kulturowym tegoż założenia;
- prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze wpisanego do rejestru zabytków historycznego cmentarza lub też w obszarze takiego założenia niewpisanego do rejestru zabytków, ale znajdującego się w granicach historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (układ urbanistyczny, ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.
- prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze niewpisanego do rejestru zabytków historycznego cmentarza oraz nie znajdującego się w granicach historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków, wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków;
- prowadzenie jakichkolwiek działań w obrębie czynnego i nieczynnego cmentarza wyznaniowego wymaga akceptacji takich działań przez władze kościelne lub władze związku wyznaniowego, do którego ten cmentarz należy lub należał w przeszłości.

Wszelkie działania związane z koniecznością prowadzenia jakichkolwiek prac ziemnych w obszarze występowania archeologicznych nawarstwień kulturowych wymagają zapewnienia badań archeologicznych i uzyskania na te badania pozwolenia organu ochrony zabytków.

W przypadku likwidacji istniejącego obiektu lub obszaru zabytkowego, lub jego skreślenia z rejestru zabytków lub ewidencji zabytków, nakazy, zakazy i ograniczenia w stosunku do niego przestają obowiązywać. W przypadku wpisania do rejestru zabytków lub ewidencji zabytków nowych obiektów lub obszarów, niewymienionych w niniejszym Studium, wszelkie nakazy, zakazy i ograniczenia dla nich obowiązujące na podstawie przepisów odrębnych należy w planach miejscowych stosować odpowiednio.

• Strategia Rozwoju Miasta Koła na lata 2021-2025

Strategia Rozwoju Miasta Koła na lata 2021-2025 została przyjęta Uchwałą Nr XXXVI/359/2021 Rady Miejskiej Koła z dnia 28 kwietnia 2021 r.

Strategia jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania miastem. Określa ona strategiczne kierunki rozwoju Miasta w perspektywie do 2025 r. To dokument, w którym zdiagnozowano aktualną sytuację społeczno-gospodarczą. Zwrócono uwagę zarówno na mocne strony, jak i obszary problemowe. W procesie tworzenia i realizacji strategii istotne jest również określenie misji i wizji. Są to dwa elementy strategii ukazujące najważniejsze kierunki rozwoju.

Wyznaczono trzy cele strategiczne, które zostaną osiągnięte poprzez realizację celów operacyjnych. W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano cel operacyjny: Wzmocnienie znaczenia turystyki i rekreacji w rozwoju miasta.

Dla tego celu wyznaczono następujące kierunki działań, które są ściśle związane z dziedzictwem kulturowym:

- Rozbudowa ścieżek rowerowych;
- Rewitalizacja parków miejskich i terenów zieleni;
- Rozbudowa infrastruktury turystycznorekreacyjnej wzdłuż rzeki Warty, w tym stworzenie ścieżek pieszo-rowerowych, przystani;
- Udrożnienie i zagospodarowanie starorzecza za stadionem oraz zalewu w oparciu o sporty wodne;
- Budowa bulwarów przy parku przy ulicy Słowackiego;
- Zabezpieczenie ruin i zagospodarowanie terenu wokół Zamku;
- Rewitalizacja Starówki;
- Wykup spichlerza i zagospodarowanie w celach rekreacyjnych i turystycznych;
- Remont Sejmiku i przeniesienie Muzeum Technik Ceramicznych do nowej siedziby;
- Stworzenie oferty zajęć edukacyjnych dla młodzieży, warsztatów, poszerzaniu wiedzy o historii i tradycji Miasta w Muzeum Technik Ceramicznych;
- Zagospodarowanie terenu wokół Miejskiego Domu Kultury, w szczególności uporządkowanie zieleni, obiektów małej architektury;
- Stworzenie Punktu Informacji Turystycznej.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Koło ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka miasta

Koło to miasto w województwie wielkopolskim, w Kotlinie Kolskiej, nad Wartą. Jest siedzibą powiatu kolskiego i gminy Koło. Miasto Koło położone jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego. Graniczy z gminą wiejską Koło (od strony północnej, wschodniej i północno-zachodniej) oraz gminami Osiek Mały (od strony północnej) i Kościelec (od strony południowej), położonymi w powiecie kolskim.

Zgodnie z regionalizacją fizyczno-geograficzną J. Kondrackiego miasto znajduje się w obrębie mezoregionu Kotlina Kolska, należącego do makroregion Nizina Południowowielkopolska, podprovincia Niziny Środkowopolskie, prowincja Nizina Środkowoeuropejska. Kotlina Kolska jest to obszar położony nad rzeką Wartą i w najbliższej jej okolicy, we wschodniej Wielkopolsce. Kotlina leży w północno-wschodniej części Niziny Południowowielkopolskiej. Głównym miastem jest Koło.

W granicach miasta Koło znajdują się następujące obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów odrębnych z zakresu ochrony przyrody. Są to: Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Dolina Środkowej Warty (PLB300002), Goplańsko-Kujawski Obszar Chronionego Krajobrazu, pomniki przyrody.

• KULTURA I TURYSTYKA

Oferta kulturalna Miasta Koło skupia się wokół Miejskiego Domu Kultury w ramach którego działa Kino Nad Wartą oraz Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej wraz z jej 3 filiami. Placówki te w ramach swojej oferty prowadzą szeroką działalność. W Mieście zlokalizowane jest również Muzeum Technic Ceramicznych, a w ramach działalności kulturalnej działają zespoły artystyczne takie jak: Miejska Orkiestra Dęta w Kole, Manufaktura Piosenki Harcerskiej „Wartaki”, Chór Farny „Lutnia” im. Stanisława Moniuszki przy Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Krzyża Świętego w Kole oraz Towarzystwo Śpiewaczo-Muzyczne „Lutnia”.

Koło posiada wielowiekową tradycję związaną z garncearstwem oraz produkcją porcelany. W oparciu o zgromadzony przez Czesława Freudenreicha, trzeciego dziedzica fabryki, bogaty zbiór wyrobów z porcelany, półporcelany, fajansu oraz majoliki zorganizowano w Kole Muzeum Technic Ceramicznych. Kolskie Muzeum Technic Ceramicznych jest jedynym tego typu w Polsce. Zgromadzono tu unikatową kolekcję ceramiki pochodzącej z fabryki w Kole, jak też z innych wytwórni w całym kraju.

Przez miasto przebiegają szlaki bazują częściowo zabytkowych walorach. Wytyczone szlaki to, m.in.:

- Nadwarciański szlak rowerowy, długości 257 km, należy do Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych, odcinek wschodni koloru niebieskiego, utworzony w 2005 r., wiedzie od Poznania poprzez m.in. tereny gminy, biegnąc nadwarciańskimi wałami i łąkami, dając możliwość zapoznania się z unikalną florą i fauną obszaru NATURA 2000 „Dolina Środkowej Warty”, dalej do zapory zbiornika Jeziorsko,
- Szlak gotycki powiatu kolskiego, pieszy, długość 5 km, stanowiący fragment wielkopolskiego szlaku kulturowego, na który składają się gotyckie katedry, kościoły, zamki obronne, klasztory, ratusze, ruiny i mury miejskie wzniesione na terenie Wielkopolski, obejmuje m.in. ruiny zamku kolskiego,
- Szlak szwedzki, kulturowy, upamiętniający wydarzenia wojny polsko-szwedzkiej 1655-1660, wiedzie przez: Konin - Tuliszków - Brudzew - Koło - Brdów - Gosławice - Kazimierz Biskupi - Przyjma,
- Szlakiem kolskich zabytków, pieszy, obejmuje zabytki na terenie miasta, przed którymi ustawiono tablice z opisami,
- szlak kajakowy rzeką Wartą, obejmuje odcinek od Koła do miejscowości Waki, z przystanią dla kajaków i łodzi przy MOSiR Koło;
- Szlak polskich i pruskich umocnień połowych w okolicach koła, rowerowo-pieszy, historyczny, obejmujący sieć żelbetonowych schronów bojowych z 1939 r. tzw. linii „Przedmoście Koła”.

- Szlaki rowerowe, które przebiegają przez tereny powiatu kolskiego, rozpoczynają i kończą się w Kole:
- czerwony, o długości 45 km. Szlak ten wiedzie od Koła przez Dobrów, Police Mostowe, Police Ruskowskie, Police Średnie, Białków Kościelny, Leszcze, Dąbrowice, Trzęśniew, Waki, Dzierawy, Ochle do Koła. Skrócony odcinek tego szlaku - od Białkowa Kościelnego przez Kościelec do Koła, oznaczono kolorem żółtym;
  - niebieski, ok. 25 km, wiedzie od Koła przez Zawadkę, Rzuchów, Majdany, Ladorudzek, Tarnówka, Grzegorzew, Skobielice, Powiercie, Zawadka, powrót do Koła;
  - zielony, ok. 80 km: Koło, Borki Młynek, Budziszlaw Stary, Drzewce, Smólniki, Plebanki, Lipiny, Lichenek, Babiak, Zakrzewo, Brzezie, Lubotyń, Mchowo, Wicinin, Radoszewice, Brdów, Kielczew, Boguszyniec, Mikołajówek, Koło. Na odcinku Babiak – Brdów skrócony odcinek do ok. 45 km oznaczono kolorem żółtym.

5.3. Historia Miasta Koło¹

Pierwsze ślady osadnictwa w okolicach dzisiejszego miasta Koła pochodzą z epoki kamienia, z mezolitu i neolitu. Jego rozwój nastąpił w epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza, przede wszystkim w czasach kultury przeworskiej i kultury łużyckiej. W I i II w. z przeprawy przez Wartę korzystali kupcy rzymscy udający się nad Bałtyk.

Osadnictwo na terenie dzisiejszej kolskiej starówki rozpoczęło się w czasach wczesnego średniowiecza. W późniejszych latach wieś straciła na znaczeniu na rzecz pobliskiego Kościelca, w którym w XII w. wybudowano romański kościół. W XIII w. w okolicach dzisiejszego miasta znajdowała się droga handlowa z Konina do Łęczycy.

Nazwa Koła wywodzi się prawdopodobnie od położenia w zakolu Warty, która w tym miejscu zmienia kierunek z północnego na zachodni i tworząc szeroki łuk oblewa dwiema odnogami przestrzeń, gdzie usadowiła się wieś królewska. Miłośnicy tradycji przypisują jednak powstanie tej nazwy raczej czynnikom historycznym niż geograficznym, utrzymując, że jest to etymologiczną pozostałością wieców starszyzny rodowej, tzw. kół.

Za czasów króla Kazimierza III Wielkiego przed 1362 r. powstał na lewym brzegu Warty warowny zamek. Obiekt stanowił samodzielny punkt oporu nie powiązany z lokowanym w zbliżonym czasie miastem. 18 lipca 1362 r. w Dobczycach Kazimierz Wielki zezwolił wójtowi Henrykowi na wyspie rzecznej, na miejscu wsi Koło lokować na prawie magdeburskim miasto. Położone w miejscu z natury obronnym, na wyspie między ramionami Warty tworzącej tu zakole, w pobliżu zamku królewskiego strzegącego przeprawy przez Wartę, nie posiadało murów obronnych, a jedynie dwie bramy miejskie. Było miastem królewskim, siedzibą starostwa niegrodowego.

W 1390 r. w Kole oddano do użytku wzniesiony w stylu gotyckim gmach ratusza miejskiego. W 1405 r. zakończono, a w 1409 r. poświęcono kolską farę pod wezwaniem Podwyższenia Świętego Krzyża oraz Świętej Doroty i Świętej Katarzyny. Na XV w. przypadł okres rozkwitu kolskiego zamku. W 1452 r. na zamku w Kole Kazimierz Jagiellończyk przyjmował przedstawicieli szlachty i miast zjednoczonych w Związku Pruskim. Od początku XV w. Koło było miejscem obrad Sejmików Generalnych dla prowincji wielkopolskiej (ostatni odbył się w 1716 r.).

W 1456 r. starosta kolski Jan Hińcza z Rogowa sprowadził do Koła bernardynów reguły św. Franciszka i ufundował dla nich klasztor. Fundacja gotyckiego zespołu klasztorowego ukończona została w 1482 r. staraniem księżnej Anny Sochaczewskiej. Od nowa wzniesiony w 1773 r. wg. proj. arch. Andrzeja Benke kościół klasztorny został konsekrowany w dniu 17 września 1788 r. przez abpa gnieźnieńskiego Józefa Korytowskiego.

¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koła (Uchwała Nr LXII/624/2023 Rady Miejskiej Koła z dnia 29 marca 2023 r.)

W 1502 r. król Aleksander Jagiellończyk nadał miastu trzy jarmarki w roku i targi w każdy wtorek. Miasto rozwijało się jako ośrodek rzemiosła (zwłaszcza metalowego i sukiennictwa) oraz handlu. Rozwój Koła został nieco zahamowany w 1518 r. kiedy to w mieście wybuchł pożar, który strawił znaczną jego część.

Przełom XVI i XVII w. to okres intensywnego rozwoju miasta. W 1629 r. Koło liczyło 2500 mieszkańców. Sytuacja ta trwała do Potopu Szwedzkiego, kiedy to niemal całkowicie została zniszczona osada Zduny, a podczas wycofywania się armii szwedzkiej z miasta zniszczeniu uległa też kolska twierdza. W okresie 1696-1763 zamek był własnością bernardynów, którzy najpierw urządzili w nim klasztor, a gdy nadwerżone mury zaczęły się sypać, częściowo je rozebrali. U schyłku XVIII stulecia gmach był już otwartą ruiną. Z dawnego zamczyska pozostały zaledwie niewielkie fragmenty murów, które zabezpieczono po II wojnie światowej.

W 1661 r. Koło liczyło tylko 1240 mieszkańców. Po potopie szwedzkim miasto zaczęło się podnosić z upadku dopiero pod koniec XVII w. W 1793 r. miasto dostało się pod zabór pruski. W Kole mieszkało wówczas około tysiąca osób, głównie Żydów. Podczas insurekcji kościuszkowskiej dnia 7 września 1794 r. połączone oddziały Andrzeja Jachowskiego i Jana Sieroszewskiego na krótko zdobyły miasto, później jednak znów wróciło ono pod jurysdykcję pruską. W latach 1807-1815 należało ono do Księstwa Warszawskiego, z kolei w 1815 r. miasto włączono w skład Królestwa Polskiego (potocznie zwanego kongresówką).

W XIX w. nastąpił znaczny rozwój miasta. W latach 1832-1833 w mieście znajdowały się 22 przedsiębiorstwa i 43 warsztaty tkackie. W 1833 r. wybudowano nowy most na rzece Warcie w kierunku Kalisza, zaś w sierpniu 1842 r. poznański kupiec Józef Freudenreich otworzył pierwszą w mieście fabrykę fajansu i majoliki. W 1876 r. w mieście znajdowały się cztery fabryki ceramiczne. Gwałtownie wzrastała liczba mieszkańców; w 1836 r. mieszkało w Kole ok. 3 200 osób, w 1876 r. już ponad 6 800. Pierwszy kolski hotel został otwarty w 1852 r. przez Floriana Niewiadomskiego.

W nocy z 10 na 11 listopada 1918 r. Polacy przejęli pełną władzę nad miastem i powiatem. Pierwszym starostą został Wacław Kurnatowski. Koło przyłączono do województwa łódzkiego. 15 czerwca 1919 r. odbyły się pierwsze w historii wybory do Rady Miejskiej, w której zasiadło 15 osób wyznania katolickiego i 9 osób wyznania mojżeszowego. Burmistrzem wybrano Władysława Klimaszewskiego. 1 września 1919 r. otwarto Szkołę Podstawową nr 3 jako placówkę jednoklasową mieszaną. 1 listopada 1921 r. otwarto linię kolejową z Kutna do Strzałkowa przez Koło, dzięki czemu miasto uzyskało połączenie kolejowe z Warszawą i Poznaniem. W okresie międzywojennym miasto było nadal ośrodkiem wyrobu fajansu, znajdowały się tu także fabryki maszyn rolniczych, młyny, tartaki, cegielnia. W 1924 r. obszar Koła powiększył się o wsie: Błizna i Nagórna. Rok później oddano do użytku budynek dworca kolejowego, wzniesionego przez firmę budowlaną rodziny Janiaków na podstawie projektu, według jednych źródeł, budowniczych Rytyńskiego i Gryzika, lub według innych architekta Romualda Millera pełniącego od 1918 r funkcję naczelnika wydziału budownictwa Warszawskiej Dyrekcji PKP.

Dnia 2 września 1939 r. nad Kołem pojawiły się pierwsze niemieckie bombowce, które zbombardowały stację kolejową. Zginęło wówczas ponad 200 osób, głównie cywilów ewakuowanych pociągiem z Krotoszyna, Leszna i Jarocina w głąb kraju. 5 września miał miejsce drugi nalot lotnictwa niemieckiego. 8 września I Dywizjon Armii Poznań przechodząc przez Koło zdetonował dwa nowe mosty na Warcie, udając się dalej w stronę rzeki Bzury. Dnia 18 września miasto zajął Wehrmacht. Dzień później zaczęła urzędować w Kole administracja niemiecka. Dnia 26 października miasto i powiat kolski włączono w skład tzw. ziem wschodnich, wcielonych do Rzeszy. Po przejęciu władzy przez Niemców, rozpoczęto gruntowną przebudowę miasta. Wybudowano 25 bloków mieszkalnych dla hitlerowskich żołnierzy przy ul. Garncarskiej. W Kole planowano utworzyć wielki ośrodek przemysłowy i górniczy. Odtąd Koło nazywało się „Warthbrücken”, a powiat – „Kreis Warthbrücken”. W październiku rozpoczęły się pierwsze wysiedlenia Polaków z Koła na Lubelszczyznę i do Małopolski. Pod koniec wojny miasto liczyło 13 000 mieszkańców, z czego 8000 stanowili Polacy, a 5000 Niemcy. W nocy z 19 na 20 stycznia 1945 r. miały miejsce zbrojne walki między Armią Czerwoną a niemieckim Wehrmachtem o Koło. Miasta nie udało się zdobyć z marszu. Najcięższe boje stoczyli żołnierze płk. Tierchina w rejonie cegielni.

W dniu 24 stycznia 1945 r. decyzją wojennego komendanta powiatu kolskiego pierwszym powojennym starostą został Jan Oliskiewicz. Koło pozostało w województwie poznańskim. Podczas działań wojennych wojska hitlerowskie doszczętnie ograbiły wnętrza kolskich kościołów, a następnie podczas ucieczki podpaliły je. Na szczęście z pomocą mieszkańców obie świątynie uratowano.

W 1953 r. odbyły się pierwsze powszechne wybory do Miejskiej Rady Narodowej, w której w znacznej większości zasiedli członkowie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Na początku 1962 r. swoją działalność rozpoczęła Fabryka Materiałów i Wyrobów Ściernych „Korund” (wytwarzająca proszek ścierny elektrokorund), która w latach swojej świetności zatrudniała 3000 pracowników. Rok 1990 przyniósł pierwsze wybory powszechne do rady miejskiej. W dniu 20 maja wybrano 28 nowych radnych. Na pierwszej sesji wybrano burmistrza, którym została Czesława Gutkowska. Ten rok był rekordowym pod względem powstających nowych zakładów pracy, założono wówczas Zakład Wyrobów Sanitarnych „Andre Abrasive Articles”, Wood-Mizer oraz fabrykę fajansu Janpol. Po 1990 r. rozpoczęła się transformacja ustrojowa w Polsce, co spowodowało znaczne przemiany na kolskim rynku pracy. Zbankrutowany nieefektywny system PRL oparty na tzw. planowej gospodarce socjalistycznej, powoli zaczęła zastępować gospodarka rynkowa. Większe firmy założone w latach 60. i 70. stały na skraju bankructwa i rozpoczęły zwalnianie swoich pracowników. Bezrobocie wówczas wynosiło 17%. W styczniu 1993 r. fińska firma Sanitec zakupiła 80% udziałów zakładu kolskiej ceramiki sanitarnej. Już wówczas ogólna produkcja zakładu wynosiła 320 000 sztuk, plasując zakład na drugim miejscu w kraju pod względem produkcji wyrobów ceramiki sanitarnej. Na początku roku 1994 po całkowitej likwidacji Zrembu i wchłonięciu kolskich zakładów mięsnych w skład grupy Sokołów, bezrobocie w mieście osiągnęło najwyższy w historii poziom – 26,5.

W 1999 r. weszła w życie ustawa o nowym podziale administracyjnym kraju. Koło zostało włączone w skład nowego powiatu kolskiego, wchodzącego w skład województwa wielkopolskiego. Dnia 16 czerwca rada miejska wraz z władzami kościelnymi oficjalnie ogłosili błogosławionego Bogumiła patronem miasta i Ziemi Kolskiej.

5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta Koło² – dziedzictwo materialne

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Materialne dziedzictwo kulturowe gminy to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały to miejsce. Są to zarówno układy przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

Poniżej opisane te obiekty, które mają największe znaczenie dla Miasta Koło i są wpisane do rejestru zabytków.³

² Program Opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2020-2023

³ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2020-2023

• Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Kościół farny w Kole swymi początkami sięga XIII wieku, kiedy wzniesione zostało jego obecne prezbiterium. Na przełomie XIV/XV w. kościół został rozbudowany o nawę. W 1470 r. przywilej króla Kazimierza Jagiellończyka zezwolił na powołanie przy kolskiej świątyni kolegium mansonarzy, którzy prowadzili tu szkołę parafialną oraz opiekowali się tutejszym Bractwem Literackim. W latach 1863-1895 r. przeprowadzony został gruntowny remont i rozbudowa kościoła, obejmujący wymurowanie filarów i sklepień w nawie, dobudowę od zachodu kruchty oraz kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej od północy. Po zakończeniu tych prac świątynia została ponownie konsekrowana i nadano jej wezwanie Podwyższenia Krzyża Świętego. Murowaną z cegły w wątku gotyckim i główkowym, orientowaną świątynię od południa, wschodu i północy otacza murowane z cegły ogrodzenie. Do trójnawowego halowego korpusu głównego przylega od wschodu niższe i węższe prezbiterium, od zachodu kruchta, od północy kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej, a od południa skarbczyk i kaplica Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Do prezbiterium od południa przylega zakrystia. Ściany prezbiterium, nawy i kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej są oszkarpowane. Na wschodniej ścianie prezbiterium umieszczony został duży, XIX-wieczny krucyfiks. Dwuspadowe dachy nawy, prezbiterium oraz kaplic pokryte są dachówką karpiówką. Wnętrza korpusu głównego oraz kaplic bocznych nakryte są sklepieniami krzyżowo-żebrowymi, natomiast prezbiterium sklepieniem gwiaździstym. W zachodniej części nawy mieści się chór muzyczny z prospektem organowym.

W latach 1967-1968 przeprowadzono remont murów zewnętrznych, w 1970-1975 remont dachu, w 1978 r. założono nowe witraże w nawie. W 1999 r. przeprowadzono remont i konserwację więźby dachowej nad nawą. W 2000 r. założono ceramiczne pokrycie dachu na nawie kościoła. Kościół utrzymany w dobrym stanie.

• Zespół klasztorny OO. Bernardynów

W 1456 r. starosta kolski Jan Hińcza z Rogowa sprowadził do Koła bernardynów reguły św. Franciszka i ufundował dla nich klasztor. Fundacja gotyckiego zespołu klasztornego ukończona została w 1482 r. staraniem księżnej Anny Sochaczewskiej, która po śmierci pochowana została w krypcie przed ołtarzem głównym kościoła. Bernardyni kolscy uzyskali liczne przywileje, m.in. prawo do nieograniczonego wyrębu drzewa w lasach i nieodpłatnego mielenia zboża w młynach, które zostały potwierdzone w 1650 r. w Warszawie przez króla Jana Kazimierza. Po postępujących w następujących wiekach zniszczeniach, wywołanych wylewami rzeki Warty klasztor został gruntownie przebudowany w latach 1755-1764. Od nowa wzniesiony w 1773 r. wg. proj. arch. Andrzeja Benke kościół klasztorny został konsekrowany w dniu 17 września 1788 r. przez abpa gnieźnieńskiego Józefa Korytowskiego. Za udzielanie pomocy powstańcom i organizację manifestacji patriotycznych w czasie powstania styczniowego rosyjskie władze carskie ogłosiły kasatę zakonu bernardynów na podległych sobie terenach. Klasztor w Kole wyznaczony został na tzw. klasztor etatowy, do którego przeniesiono zakonników ze skasowanych klasztorów Warszawy, Góry Kalwarii, Paradyża, Warty i Kazimierza Biskupiego i w którym mieli pozostać aż do śmierci.

W czasie II wojny światowej okupacyjne władze niemieckie zamknęły klasztor. Kościół użytkowany był jako magazyn mebli i samochodowy warsztat naprawczy, natomiast klasztor przeznaczono na kwatery dla niemieckiej administracji i żandarmerii wojskowej. Zakonnicy zostali w 1940 r. wywiezieni do niemieckich obozów koncentracyjnych w Oranienburgu, a następnie w Dachau (w 1942 r. zginęli tam gwardian o. Wiktoryn Rudolf oraz br. Władysław Gołębiwski). W trakcie działań wojennych wycofujący się przed Armią Czerwoną Niemcy podpalili kościół, w wyniku czego spaleni uległa zakrystia oraz prezbiterium z ołtarzem głównym. Ponadto uszkodzone zostały wówczas obie wieże i dach świątyni. Zniszczenia te zostały usunięte po zakończeniu wojny. W 1959 r. odnowiona została polichromia sklepień naw i prezbiterium. W latach 90. XX w. wykonano remont murów zewnętrznych i dachu, w 2000 r. założono ceramiczne pokrycie dachu na nawie kościoła. W kolejnych latach przeprowadzono remont klasztoru (więźba dachowa, pokrycie, elewacje, odwodnienie).

Zespół klasztorny utrzymany w dobrym stanie. Nieorientowany, halowy kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny murowany, wzniesiony na planie prostokąta. Do skierowanego na południe prostokątnego prezbiterium jako przedłużenie naw bocznych przylegają od wschodu kaplica, od zachodu

przejście do budynku klasztoru, natomiast w jego południowej części, za ołtarzem mieści się zakrystia. W trójosiowej fasadzie, poprzedzonej gankiem z dwubiegowymi schodami, w którego w przyziemiu mieści się wejście do krypty, usytuowane są dwie dwukondygnacyjne kwadratowe wieże zwieńczone kopulastymi hełmami z latarniami. Kościół nakryty jest dachem dwuspadowym, na którego kalenicy w połowie jej długości usytuowana jest duża kwadratowa wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona baniastymi hełmami z latarnią i krzyżem. Dachy kościoła oraz hełmy wież i wieżyczki na sygnaturkę pokryte są blachą. Trójprzęsłowe wnętrze kościoła z nawami bocznymi rozdzielonymi od głównej filarami nakryte jest sklepieniami żaglastymi w partiach nawy głównej, zakrystii i lokalności pod wieżami oraz sklepieniami żaglastymi na gurtach w nawach bocznych oraz na chórze i pod chórem. Prezbiterium nakryte jest kopułką, natomiast wnętrze krypty sklepieniem krzyżowym. Sklepienia naw i kopułę prezbiterium zdobi XVIII-wieczna polichromia z przedstawieniami scen z życia św. Franciszka.

Do kościoła od strony zachodniej przylega klasztor, złożony z trzech skrzydeł zamykających wraz ze wschodnią ścianą kościoła wewnętrzny czworoboczny dziedziniec. Murowany z cegły i otynkowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony budynek nakryty jest dachami dwuspadowymi oraz czterospadowym nad skrzydłem zachodnim. Ściany skrzydła południowego są oszkarpowane w narożnikach, ponadto jego wschodni, barokowy szczyt jest ujęty pilastrami. Wnętrze klasztoru zorganizowane jest przez usytuowane na obu kondygnacjach od strony dziedzińca korytarze, z których dolny nakryty jest sklepieniem kolebkowo-krzyżowym. Na zachód od klasztoru rozciąga się ogród klasztorny otoczony murem z cegły ogrodzeniem.

Zespół klasztorny wymaga podjęcia prac restauratorskich oraz prac remontowych, przede wszystkim w zakresie konstrukcji nośnej.

• **Zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego**

Kościół zbudowany w 1883 r. w stylu neogotyckim. Ściany murowane z cegły, nietynkowane. Kościół jednonawowy, na planie wydłużonego prostokąta, z wieżą od strony południowo-wschodniej i niewielką zakrystią od strony północno-zachodniej. Nawa nakryta dachem dwuspadowym. Elewacje boczne nawy pięciosiowe, w płaszczyznach wyznaczonych lizenami, zwieńczonych fryzem arkadkowym wysokie okna zamknięte łukiem ostrym. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. W narożach tynkowane sterczyny. Wieża dwukondygnacyjna na planie kwadratu zwieńczona ostrosłupowym hełmem. W przyziemiu ostrołukowy portal wejściowy. Zniszczony w czasie wojny, remontowany w latach 1946, 1954. W latach 1998-2001 przeprowadzony został remont kapitalny wieży, naprawiono stropy, pomalowano wnętrze. Zachowany w dostatecznym stanie.

Pastorówka zbudowana w 1903 r. w niewielkiej odległości na północ od kościoła. Budynek murowany, założony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Na osi elewacji wschodniej portyk wsparty na czterech filarach zwieńczony atyką i frontonem, w polu otwarta księga. W elewacji zachodniej osiowy ryzalit mieszczący klatkę schodową. Elewacje zwieńczone fryzem kostkowym, dzielone profilowanym gzymsem. Naroża boniowane. Otwory okienne w profilowanych opaskach z kluczem, zamknięte łukiem odcinkowym. Po 1945 r. użytkowana przez organizacje społeczne, od 1956 r. przez bibliotekę. Obecnie obiekt nieużytkowany, zniszczony, wymaga remontu. Zespół ewangelicki jest własnością Parafii Ewangelicko-Augsburskiej.

• **Kaplica pw. Przemienienia Pańskiego na cmentarzu rzymskokatolickim, ul. Poniatowskiego**

Zbudowana w 1905 r. w stylu neogotyckim. Murowana z cegły, nieotynkowana, na wysokim kamiennym cokole, założona na planie prostokąta z wielobocznym prezbiterium od północnego-zachodu. Nad nawą dach dwuspadowy, w kalenicy sygnaturka, nad prezbiterium wielopłociowy, dachy kryte dachówką karpiówką. Elewacje zwieńczone fryzem gąbkowym, krawędzie szczytów dekorowane żabkami. Otwory okienne prostokątne zamknięte łukiem ostrym, w prezbiterium w płaszczyznach wydzielonych przyporami. W fasadzie ostrołukowy portal zwieńczony pinaklami. Obiekt po remoncie w latach 2013-2014, w dobrym stanie.

- **Cmentarz ewangelicko-augsburski, ul. Poniatowskiego**

Założony w 2 poł. XIX w. Ogrodzony murem z cegieł, z neogotycką bramą z ostrołukowym przejazdem i dwiema furtami po bokach. W bramie kute, żelazne kraty. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1881 r. i należy do Emanuela Gottfrida Hoffmana. Układ cmentarza w całości dobry, kwater nieregularny. Zachowany układ przestrzenny i starodrzew. Część nagrobków wymaga odnowienia. Obiekt utrzymany w dostatecznym stanie.

- **Ratusz**

Ratusz w Kole został wzniesiony w 1 poł. XVI wieku. W świetle wyników badań architektonicznych prowadzonych przy odbudowie ratusza po zawaleniu się jego wieży, pierwotnie na jego miejscu usytuowany był znacznej wielkości drewniany dwór. W 1782 r. ratusz został poddany remontowi i barokizacji. Według zachowanej ikonografii z 1829 r. był wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z fasadą od strony północnej oraz wysoką wieżą zwieńczoną barokowym hełmem usytuowaną w północno-zachodniej części budynku. Narożniki ratusza wzmocnione zostały masywnymi szkarpami. W latach 1835-1837 rozbudowano go w stylu klasycystycznym, prawdopodobnie wg proj. arch. Henryka Marconiego. Korpus ratusza główny uzupełniony został o trójosiowe skrzydło północne oraz jednoosiowe skrzydło południowe z dodatkowym, przedłużającym je do długości skrzydła północnego murem. Skrzydło północne i mur przedłużający skrzydło południowe połączono wysokim murem z bramą wjazdową, tworząc w ten sposób dziedziniec wewnętrzny ratusza. Elewację wschodnią budynku uzupełniono o czterokolumnowy portyk z balkonem na kondygnacji piętra. Obniżono dachy i usunięto barokowy hełm wieży. Zlikwidowano narożnikowe szkarpy. Nienaruszona pozostała gotycka wieża. Budynek murowany, dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony nakryty wielospadowymi dachami. Elewacje zdobione boniowaniem. Prostokątne jedno- i dwuskrzydłowe okna ratusza na piętrze zamknięte są prosto, na parterze łukiem odcinkowym.

W maju 1987 r. w ratuszu doszło do katastrofy budowlanej – zawaliła się gotycka wieża ratusza, niszcząc ok. połowy korpusu budynku głównego. W 1989 r. rozpoczęto odbudowę ratusza. W 2000 r. zakończono odbudowę wieży. W 2003 r. podjęto decyzję o odbudowie skrzydeł ratusza, które z kolei rozbudowano w 2008 r. Budynek w dobrym stanie jest siedzibą Urzędu Miejskiego.

- **Budynek Urzędu Powiatowego, ob. Urząd Miejski**

Budynek wzniesiony w 1883 r. Początkowo siedziba państwowych urzędów i żandarmerii, od 2001 r. siedziba Urzędu Miejskiego. Ściany murowane z cegły, dach dwuspadowy. Budynek na rzucie prostokąta, z ryzalitami pośrodku dłuższych elewacji – nad frontowym szczyt schodkowy. Dwukondygnacyjny, na wysokich piwnicach. Elewacja frontowa i tylna trzynastoosiowa, boczne – trzyosiowe. Otwory okienne prostokątne, na pierwszym piętrze z naczółkiem prostym, wyżej – z wygiętym w łuk. Elewacje dzielone ceglanymi fryzami, pod okapem fryz arkadkowy. W latach 70. XX w. wykonano remont konstrukcji dachowej. W latach 1998-2001 przeprowadzono remont kapitalny obiektu. Budynek znajduje się w dobrym stanie technicznym.

- **Willa, ul. Mickiewicza 27**

Willa wzniesiona w latach 1880-1890. Do 1920 r. była własnością Aleksandra Cypriana von Kreutz'a, a w latach 1921-1929 dr med. Henryka Fiałkowskiego. W okresie międzywojennym willa należała do powiatu kolskiego i użytkowana była jako siedziba sejmiku powiatowego. Po wojnie mieściła się tu szkoła, biblioteka, a od 1980 r. internat Specjalnego Ośrodka Szkolno- Wychowawczego. Obecnie nieużytkowany, wymaga remontu. Budynek murowany założonym na planie zbliżonym do krzyża, dwukondygnacyjny, z wysoko wyniesioną częścią piwniczną. Elewacja frontowa, zachodnia, pięćosiowa z szerokim ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem. Od strony wschodniej wtórny aneks z wejściem do budynku. Detal architektoniczny w postaci trójkątnych naczółków, płycin, profilowanych gzymsów. Naroża boniowane.

W 2019 r. wykonano badania konserwatorskie i ekspertyzę konstrukcyjną stanu technicznego budynku, będące podstawą do sporządzenia projektu remontu i adaptacji na siedzibę Muzeum Technik Ceramicznych. Obiekt jest własnością Muzeum.

• Dom, ul. Stary Rynek 26

Zbudowany w 1887 r. Pierwotnie na parterze znajdowała się restauracja, piętra zajmował hotel. W okresie powojennym w kamienicy mieścił się hotel WPGT „Kontur”, szkoła plastyczna. Budynek na planie litery L, ze ściętym narożnikiem, usytuowany w północnej części wschodniej pierzei rynkowej. Ściany murowane z cegły ceramicznej, otynkowane. Budynek trójkondygnacyjny, z elewacjami o klasycyzującym wystroju. Otwory okienne prostokątne, w profilowanych opaskach z naczółkami. Przez lata obiekt nieużytkowany, po pożarze w 2012 r. jego stan techniczny był katastrofalny – wypalona została konstrukcja dachowa oraz poddasze, zachowane zostały jedynie ściany zewnętrzne oraz częściowo ściany konstrukcyjne wewnętrzne. Od 2017 r. trwa remont kapitalny obiektu z adaptacją na cele mieszkalno-usługowe. Własność prywatna.

• Dom, ul. Grodzka 2

Położony w południowo-zachodnim narożniku rynku, usytuowany kalenicowo do niego. Wzniesiony w 2 poł. XIX w., przebudowany w 1920 r. Budynek murowany, dwukondygnacyjny, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Detal architektoniczny w postaci opasek okiennych, profilowanych gzymsów podokiennych i międzykondygnacyjnych. Parter budynku zaadaptowano na funkcje usługowe. Remont obiektu przeprowadzono w 1998 r. (wymiana pokrycia dachu, stolarki okiennej i drzwiowej). Obecnie odnowienia wymagają elewacje. Własność prywatna.

• Zespół dawnej fabryki fajansu i porcelany Freudenreichów

Początki przemysłowej produkcji ceramiki w Kole sięgają połowy XIX w. Założycielem fabryki był Józef Freudenreich. W 1880 r. kolską wytwórnię przejął syn Józefa August, od 1904 r. synowie Augusta – Stefan i Czesław. Fabryka do 1939 r. pozostawała w rękach rodziny, w czasie wojny pozostawała pod zarządem niemieckim. W 1945 r. została upaństwowiona. Obecnie budynki dawnej piecowni, malarni przerobowi mas i odlewni wyrobów są własnością prywatną, w dobrym stanie technicznym, jednakże w znacznej części przebudowane, wykorzystywane jako obiekty handlowe.

Willa przy ul. Sienkiewicza 7 zbudowana została w 1912 r. przez ówczesnego właściciela fabryki Czesława Freudenreicha. Projektantem willi był inżynier architekt Zygmunt Lindner. Budynek murowany, założony na planie prostokąta, z piętrowym ryzalitem od strony wschodniej i prostokątną dobudówką od strony północnej. Budynek jednokondygnacyjny na wysokim cokole, dach wielopołaciowy, nad częścią budynku mansardowy. Obiekt stanowi własność prywatną. Jest po remoncie, zachowany w dobrym stanie.

• Spichlerz, ul. Żelazna

Spichlerz w Kole wzniesiony został na początku XIX w. Oprócz niego w tym miejscu, nad lewym brzegiem wschodniej odnogi Warty usytuowanych było ponad dwadzieścia podobnych budynków. W XIX w. przepływająca przez miasto rzeka obok wybudowanej w 1823 r. drogi łączącej Koło z Warszawą i Poznaniem generowała bardzo intensywny transport wodny, głównie o gospodarczym charakterze. Do wybuchu II wojny światowej nadbrzeżne spichlerze w Kole stanowiły własność prywatną. Część z nich uległa zniszczeniu na skutek pożarów w czasie wojny. Po 1945 r. ocalałe spichlerze przeszły na własność Skarbu Państwa. Kolejne budynki ulegały zniszczeniu lub zostały rozebrane w związku z budową fabryki ZREMB. W latach 60. XX w. użytkownikiem obiektu stały się Poznańskie Zakłady Zielarskie „Herbapol”, które prowadziły tu punkt skupu ziół i ich magazyn.

Obecnie nieużytkowany, stanowi własność prywatną. Po remoncie kapitalnym w latach 2002-2003 zachowany w dostatecznym stanie.

Budynek dwukondygnacyjny wzniesiony z drewna w konstrukcji sumikowo-łatkowej na kamiennej podwalinie. Kondygnacje parteru i piętra posiadają niezależne od siebie konstrukcje. Dwuspadowy, pokryty papą dach łamany typu polskiego, ze szczytami i uskokiem licowanymi deskami. Pod posadzką części parteru znajdują się zbiorniki głębokości 1,3 m. Belkowe stropy wsparte są na podciągach spoczywających na dwóch rzędach drewnianych filarów usztywnionych podłużnymi i poprzecznymi płatwiami, wzmocnionych zastrzałami.

• Zamek kolski

Na zachodnim brzegu Warty, na terenie obecnej wsi Gozdów (gmina Kościelec) położony jest zamek kolski będący własnością gminy miejskiej Koło.

Zamek wzniesiony został na terenie zalewowym, w odległości ok. 3 km na północny-zachód od miasta. Należy on do typu zamków niezwiązanych z założeniem urbanistycznym. Zamek, jak wynika z badań archeologicznych oraz architektonicznych wykazuje dwuetapowość budowy. Pierwszym etapem było powstanie wieży mieszkalno-obronnej na początku XIV w., a dopiero drugim, dobudowanie do niej murów obwodowych wraz z wieżą główną i budynkiem bramnym, co nastąpiło w trzeciej ćwierci tego wieku. Do naszych czasów przetrwała kurtyna zachodnia murów, część kurtyny północnej, w tym nieprzewiązany z pozostałymi kurtynami i niezabezpieczony odcinek wschodnimi, wieża ostatecznej obrony w narożniku południowo-zachodnim i strefa przyziemia wieży mieszkalnej oraz pozostałości bramy w kurtynie południowej.

Zamek początkowo pełnił rolę placówki obronnej, a następnie siedziby starostów. Koło było starostwem niegrodowym, tzw. tenuta, a pierwszym takim starostą, na którego natrafiamy w dokumentach już z 1383 r. był Krzon alias Krystyn z Koziegłów, późniejszy kasztelan sądecki. W dniu 6 lutego 1476 r. król Kazimierz Jagiellończyk w przywileju sochaczewskim nadał ks. Annie Sochaczewskiej w dożywocie Koło i Brdów. Po sześciu latach zamek kolski znowu wrócił w ręce starostów, którzy rezydowali na nim do 1577 r., a następnie, gdy popadł w ruinę, przenieśli się do Kościelca, wsi starościńskiej pod Kołem. Ostatnim jego burgrabim był Stanisław Ruskowski. Zaniedbana warownia popadała w coraz większą ruinę tak, iż kartograf króla szwedzkiego Karola Gustawa – Erik Dahlberg, na swoim planie z 1655 r. nazywa ją castellum destructum. Za panowania Augusta III (po 1754 r.) Sejm Koronny darował ruiny zamkowe tutejszym bernardynom, którzy mieli używać materiału z zamku na odbudowę swojego kościoła. W następnych wiekach zamek popadał w coraz większą ruinę, nie wspomniano o nim w dokumentach wizytacyjnych i źródłowych. Przypomniano sobie o nim raz jeszcze dopiero w 1815 r., podczas objazdu okolic Kalisza przez gen. Klemensa Kołaczkowskiego, którego celem było zinventaryzowanie obiektów starożytności nadających się jeszcze do użytku i ewentualnego wykorzystania ich dla celów militarnych. Odwiedził on m.in. Koło, lecz niestety plany sporządzone przez przybyłych wraz z nim inżynierów zaginęły. W XIX w., zamek kolski niszcząc pełnił już tylko rolę malowniczej ruiny. W tym stanie przedstawiają go rysunki z 1843 i 1844 r. W 1851 r. opisał go Kazimierz Stronczyński, a na początku XX w., rysownik Jan Olszewski uwiecznił dalszą destrukcję zamku.

Po II wojnie światowej z inicjatywy starosty powiatowego Ludwika Kaczmarka rozpoczęły się starania o zabezpieczenie ruin zamkowych. W 1953 r. wykonano inwentaryzację i wstępne badania zamku, które doprowadziły do teoretycznej rekonstrukcji jego rzutu. Rozpoczęto wówczas kilkumiesięczne prace budowlane, których celem było zabezpieczenie i konserwacja murów w stanie trwałej ruiny. Prace obejmowały przemurowania i uzupełnianie zachowanych fragmentów murów gotyckich od strony wewnętrznej i zewnętrznej oraz narożnik południowy wieży. Prócz tego zabezpieczono korony murów kurtyny południowej i zachodniej. Prace były kontynuowane w latach 70. XX w. W 1984 r. powstał projekt zagospodarowania ruin i przyległego terenu pod kątem turystyki pieszej i kajakowej. Plany te z powodów finansowych nie zostały zrealizowane.

W 1987 r. rozpoczęto konserwację ruin zamku. Realizacja prac mieściła się w konwencji ruiny uporządkowanej, głównie za przyczyną zabiegów mających na celu podtrzymanie stanu technicznego strony zewnętrznej i wewnętrznej murów kurtynowych oraz zabezpieczenia korony murów.

Stan zachowania relikwów kurtyny północnej (której postępujące odchylenie się jest widoczne poprzez rozwarstwienie murów), a w szczególności jego wschodniego odcinka, nieprzewiązanego z pozostałościami zamku, silna destrukcja lica ceglanoego muru, wskazują na bezwzględną konieczność podjęcia w trybie pilnym prac zabezpieczających tę część założenia zamkowego. Alarmującym wręcz jest obecny stan muru na styku wieży mieszkalnej i wschodniego odcinka północnej kurtyny zamku, gdzie doszło do pęknięcia muru nad zachodnim węzłowym łęku konstrukcyjnego, a co realnie grozi katastrofą budowlaną. Prace od północnej strony zamku, czyli od kurtyny północnej wraz z relikwami wieży mieszkalnej, stanowiły pierwszy etap

kompleksowych działań konserwatorskich. Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w 2019 r. pozwoliły na rozpoczęcie działań konserwatorskich; opracowano program prac konserwatorskich i prac ratowniczych przy tej części zamku. Jednocześnie podejmowane będą działania zmierzające do remontu i konserwacji pozostałych relikwów oraz udostępnienia zamku do celów turystycznych, zgodnie ze współczesnymi standardami.

Od kilku lat prowadzone są systematyczne prace konserwatorskie przy murach zamku.

5.5. Zabytki archeologiczne⁴

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Ma na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie zlokalizowane stanowiska powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań i weryfikacji badań wcześniejszych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególnie problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżniamy: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, miast itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną w postaci pozostałości miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych.

Obszar Miasta Koła został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Zewidencjonowano 17 stanowisk archeologicznych w ramach AZP: 57-43, 57-44, 58-44. Na terenie miasta Koła nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. Nie zewidencjonowano dotychczas stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej. Gminna ewidencja zabytków stanowisk archeologicznych została wykonana w 2018 r.

Poniżej, w Tabeli nr 1, przedstawiono stanowiska archeologiczne z terenu Miasta Koło z wyróżnieniem na poszczególne funkcje.

Tabela 1. Stanowiska archeologiczne z terenu Miasta Koło z podziałem na funkcje

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	ILOŚĆ
osady	13
cmentarzyska płaskie	1
inne	3
suma	17

Źródło: GEZ Miasta Koło

Dzisiejsze Koło, w swych administracyjnych granicach, położone jest w tak zwanej Kotlinie Kolskiej, na styku trzech regionów geograficznych. Część północna i wschodnia miasta (Blizna i Nagórna Wieś) położona na wysokim brzegu pradoliny Warty zaliczana jest do Wysoczyzny Kutnowskiej. Stare miasto rozlokowane jest na wyspie Pradoliny Środkowej Warty. Od zachodu pradolinę w okolicy Kościelca zamykają Pagórki Złotogórskie.

⁴ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2020-2023

Pradolina Warty posiada dwa poziomy morfologiczne – terasy zalewowej i wydymowej. Terasa zalewowa, niewiele wyniesiona nad dno, zajęta jest przez podmokłe łąki i płyty nieco suchszego terenu. Wydmy (obecnie powtórnie zalesiane) występują w pradolinie pasmami na południe od miasta w stronę Ruskowa, na zachód w stronę Straszkowa i na północny zachód w stronę Dzieraw. Zbudowane zostały z materiału odkładanego przez Wartę i Kiełbaskę i dokumentują etapy przesuwania się zakola Warty w kierunku północnej krawędzi pradoliny u schyłku epoki lodowej pod wpływem trzech kolejnych impulsów klimatycznych – najstarszy Dryas-Bölling, starszy Dryas-Alleröd, młodszy Dryas-Ancylus. Proces ten prawdopodobnie zakończył się z początkiem holocenu. Gleby tu występujące to mozaika gleb bagiennych i lekkich, piaszczystych mad. Pierwotnie dno doliny porastały lasy łąkowe oraz na wydmach bory mieszane.

Krajobraz pierwotny okolic Koła w holocenie możemy sobie wyobrazić jako kraj lesisty o dość zróżnicowanych środowiskach. Pierwsze większe odlesienia następują dopiero w związku z pojawieniem się gospodarki rolniczej w neolicie. Czytelne jest to w dolinie Warty w postaci uruchomienia procesów wydymowych. Pozbawione przeszkód w postaci roślinności piaski ulegały częściowemu rozwiewaniu. Ostatnio w trakcie badań wykopaliskowych w Straszkwie (gmina Koło) zaobserwowano co najmniej czterokrotnie uruchamianie procesów wydymowych w jednym miejscu.

Zajmowanie poszczególnych stref środowiskowych przez stałe osadnictwo przebiegało generalnie dwuetapowo. Związane to było z możliwościami agrotechnicznymi dawnych społeczeństw. Przy stosowaniu agrotechniki lekkiej (z radłem) osadnictwo koncentrowało się w dolinie Warty. Występujące tutaj piaszczyste sapy czy mady dawały się bowiem lepiej i łatwiej uprawiać. Posługujący się radłem rolnik łatwo dawał sobie radę z takimi glebami środowisk wilgotnych i preferował je wycinając energicznie lasy łąkowe. Z czasem obserwujemy zjawisko wkraczania na wysoczyznę morenową i zajmowanie gleb mocniejszych, głównie bielic, pod uprawę. Wiązało się to niewątpliwie z zastosowaniem agrotechniki ciężkiej polegającej na orce z zaprzęgiem wolic. Równocześnie jako efekt sprzężenia zwrotnego w środowisku zaczął się proces powiększania się amplitudy wahań wodostanów w Warcie. Wzmacniały go dodatkowo zmiany klimatyczne. Osady i uprawy dolinne narażone na coraz częstsze wylewy stawały się mniej dogodne i bywały porzucane. Osadnictwo wkroczyło w głąb wysoczyzny. Proces ten podlegał wielu fluktuacjom – po okresach ekspansji następowały okresy zaniku osadnictwa. Ciekawy obraz daje, niestety datowany tylko ogólnie na holocen, diagram pyłkowy z Gosławic – widać na nim wyraźnie 3 fazy pojawiania się i zanikania upraw zbożowych dokumentujących obecność człowieka. Proces ten zakończył się dopiero w pełnym średniowieczu, chociaż i dzisiaj obserwujemy tendencję do porzucania i zalesiania terenów o glebach mniej wartościowych.

Wydaje się, że oprócz przyczyn gospodarczych wpływających na koncentrację osadnictwa w okolicy Koła istniały również inne. Można tu wymienić na przykład istnienie przeprawy przez Wartę na lądowych szlakach komunikacyjnych czy dogodny punkt na szlakach wodnych wodzących Wartą.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszego Miasta Koła sięgają starszej epoki kamienia – paleolitu oraz środkowej epoki kamienia – mezolitu. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na omawiany teren to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Dogodne miejsce przeprawy przez Wartę, wykorzystywane przypuszczalnie przez te zwierzęta, umożliwiło urządzenie zasadzek i przyciągało z tego powodu grupy myśliwych. Jakąś rolę w ich gospodarce pełniło prawdopodobnie również rybołówstwo i zbieractwo. O dużej mobilności tych społeczności świadczy obecność wśród ich wyrobów narzędzi z krzemienia czekoladowego, którego złoża występują w Górach Świętokrzyskich. Zamieszkiwali przeważnie w dość prostych, tymczasowych szałasach. Jedynie gdy zatrzymywali się na dłuższy, zimowy pobyt budowali półziemianki lub ziemianki. Do naszych czasów ślady ich pobytu przetrwały w postaci skupisk wyrobów krzemiennych. Są to narzędzia, jak rylce i drapacze związane prawdopodobnie z obróbką skór, groty strzał zwane liściakami, a także odpady krzemienne powstałe przy produkcji narzędzi – tak zwane rdzenie, z których odłupywano półwytwory oraz różnego rodzaju wióry i odłupki. W Kole znaleziono kilka takich wytworów niestety nie wiemy bliżej gdzie. Są to informacje archiwalne bez dokładnej lokalizacji.

Szereg zmian kulturowych i klimatycznych związanych jest z początkiem holocenu. Na ten okres datuje się środkową epokę kamienia – mezolit. W tym czasie obserwuje się generalne ocieplenie klimatu.

Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzynę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jądłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Pradolina Warty z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Nic więc dziwnego, że pradolina Warty w pobliżu Koła przyciągała grupy łowców – zbieraczy.

Pozostawiły one po sobie ślady obozowisk (podobnie jak w poprzedniej epoce) w postaci skupisk typowych dla nich wyrobów krzemiennych. W tym czasie charakteryzowały się one miniaturyzacją i geometryzacją. Ostrza (trapezy, trójkąty itp.) umieszczane były pierwotnie jako wkładki w oprawach drewnianych lub kościanych tworząc broń lub narzędzie pracy. Polowano za pomocą łuku, jak świadczą duże ilości krzemiennych grocików strzał. Oprócz nich grupy te użytkowały także inne narzędzia, przede wszystkim różne drapacze i skrobacze, służące do obróbki drewna, wyprawiania skór itp. Wspomnianym znaleziskom towarzyszą przeważnie odpadki krzemienne powstałe przy produkcji narzędzi, wzmiankowane już tak zwane rdzenie, z których odłupywano półwytwory, a także różnego rodzaju wióry i odłupki. Świadczyłyby to o wytwarzaniu tych narzędzi na miejscu w czasie jakiegoś dłuższego pobytu na danym miejscu. W granicach administracyjnych Koła znamy dotychczas 4 stanowiska z mezolitu – stan. 9, 10, 11, 12.

Bardziej ustabilizowane osadnictwo widoczne jest jednak dopiero w młodszej epoce kamienia – neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Pierwszą kulturą w pełni neolityczną była kultura ceramiki wstęgowej. Ludność tej kultury zakładała swój osiedla na żyznych terasach rzecznych, na czarnych i brunatnych ziemiach. Lokowali na nich stałe osady składające się z długich, prostokątnych domów. Zajmowali się głównie uprawą roli oraz hodowlą.

Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu w okolicach dzisiejszego Koła wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych. Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. W najbliższej okolicy Koła zarejestrowano dotychczas kilka skupisk liczących po kilka stanowisk tej kultury. Położone one są w dolinie Warty na zalesionych obecnie wydmach należących do Dzieraw i Ruszkowa (gmina Kościelec). Z tym ostatnim skupiskiem wiąże się niewątpliwie stanowisko kultury pucharów lejkowatych odkryte w Kole: stan. 8.

Rozwijająca się prawie równolegle kultura amfor kulistych, będąca kontynuatorką kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych docierała na nasze tereny jedynie sporadycznie.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W regionie kolskim stanowiska z wczesnej epoki brązu są reprezentowane. Znane są 2 stanowiska z tych czasów położone na terenie Koła: stan.1 i 7. Są one prawdopodobnie związane ze skupiskiem istniejącym na wydmach w Ruszkowie (gmina Kościelec).

W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia

a system gospodarczy przez nią wykształcony, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. W uprawie roli stosowano prawdopodobnie równolegle 3 systemy:

1. intensywną uprawę ogrodową roślin strączkowych i warzyw na niżej położonych obszarach blisko miejsc stałego zamieszkania;
2. uprawę zbóż w systemie zaroślowo-odłogowym na nieco wyższych terenach terasy nadzalewowej i w dolinach małych cieków;
3. uprawę zbóż odłogowo – leśną (wypaleniskową) na terenach peryferyjnych (wysoczyźnie). Wykorzystywano też te tereny do wypasów bydła, koni, owiec i kóz. W uprawie posługiwano się sprzężajnym radłem, zaś mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątano sierpem brązowym. Wysiewano pszenicę, jęczmień, żyto, groch, bób, soczewicę, mak, lnicznik siewny, len i rzepę oleistą. Myślistwo, zbieractwo i rybołówstwo odgrywało niewielką rolę w gospodarce.

Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Groby ciałopalne stały się niemal wyłączną formą pochówku i jedną z najbardziej charakterystycznych cech tej kultury. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu. Znano także szeroko różne techniki tkackie.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Skupienie osadnicze kultury łużyckiej w pobliżu Koła liczy kilkadziesiąt punktów. Niestety mało charakterystyczny materiał pochodzący w większości z badań powierzchniowych nie pozwala na jego ściślejsze datowanie. Powoduje to, że otrzymujemy statyczny obraz zasiedlenia, bez możliwości uchwycenia dynamiki procesów osadniczych. Szczególnie utrudnione jest uchwycenie przejścia do epoki żelaza. Największe koncentracje stanowisk kultury łużyckiej, obejmujących zarówno osady jak i mniejsze punkty osadnicze będące pozostałościami sezonowych obozowisk obserwujemy w pobliżu południowej części miasta. Do tych skupisk można przypisać także konkretne cmentarzyska, z których korzystali okoliczni mieszkańcy. Pierwsze z nich odkryte zostało przypadkowo na przełomie XIX i XX w. w czasie wybierania piasku i zanotowane przez znanego kolskiego regionalistę tych czasów M. Rawitę – Witanowskiego. Uratował on wówczas kilka naczyń i włączył do swojej kolekcji. Po przeprowadzeniu się do Piotrkowa Trybunalskiego darował tamtejszemu Muzeum swoje zbiory, gdzie znajdują się tam one do dzisiaj. Stanowisko to funkcjonowało dotychczas w literaturze przedmiotu jako znajdujące się w Kole, gdy w rzeczywistości znajduje się ono już na gruntach wsi Straszków. Badano je szerzej w 2006 r. i datowano na IV okres epoki brązu (1000-800 lat p.n.e.). Drugie z nich (stan. 15), silnie zniszczone, odkryto w 2000 r. przy ul. Św. Bogumiła na terenie Powiatowego Inspektoratu Weterynarii. Datowane jest na V okres epoki brązu. Można przypuszczać, że w pobliżu południowej części miasta istniały w tym okresie przynajmniej 2 wsie, zabudowane niewielkimi domami, prawdopodobnie w konstrukcji zrębowej z niewielkimi piwniczkami.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Na obszarze Koła nie zidentyfikowano jak na razie punktów osadniczych, które z całą pewnością można przypisać kulturze pomorskiej.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując wyłącznie osady otwarte. Podstawę gospodarki tej kultury stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. W ścisłym związku z postępowaniem w rolnictwie rozwijały się inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m.in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad, na naszym terenie raczej na małą

skalę. Szczególnie charakterystyczny dla kultury przeworskiej, a zarazem odmienny w stosunku do okresu poprzedniego, był obrządek pogrzebowy. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Prochy zmarłego wraz z resztkami stosu i wyposażenia wsypany do uprzednio wykopanej jamy, rzadziej umieszczano szczątki w popielnicach. W Kole notujemy tylko 4 stanowiska (2, 5, 6, 14), a w pobliżu kilkadziesiąt stanowisk kultury przeworskiej.

Z terenami Koła i okolic wiąże się jeszcze problem przebiegu w tym rejonie „szlaku bursztynowego”. K. Tymaniecki wysuwał hipotezę, iż szlak bursztynowy z Kalisza biegł na północny-wschód w kierunku Koła, gdzie znajdowało się naturalne przejście przez Wartę. Część badaczy sugeruje jednak istnienie w tym miejscu szlaku wodnego Prosną do Warty. Niewątpliwie istniało także lądowe połączenie między Kaliszem a Koninem. Na istnienie tego rodzaju drogi wskazuje wyraźne zagęszczenie znalezisk rzymskich między Kaliszem a Turkiem (wielką osadę handlową odkryto w ostatnich latach w Kwiatkowie, gmina Brudzew). Szlak Kalisz-Spycimirz pokrywa się ze szlakiem wytyczonym przez niemieckiego badacza okresu wpływów rzymskich J. Eggensa. Wydaje się jednak, że okolice Koła znajdował się na uboczu szlaku bursztynowego. Znaleziono jedynie pojedyncze importy rzymskie w postaci fragmentów ceramiki terra sigillata czy monet rzymskich.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w VIII w. W ciągu IX i X w. kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Najbliższy gród, jeszcze z czasów plemiennych, znajdował się w Dobrowie (gmina Kościelec). W czasach piastowskich nie pojawił się w okolicy Koła ważniejszy ośrodek grodowy. Najbliższy to gród koniński, który zbudowano z inicjatywy czynników państwowych, prawdopodobnie w drugiej fali, w X w., gdy obsadzano strategiczne szlaki wiodące ku centrum państwa gnieźnieńskiego. Dotychczasowe datowania dendrochronologiczne wskazują, że głównie miało to miejsce w latach trzydziestych i czterdziestych X w. W okresie tym dużą rolę odgrywała dolina środkowej Warty, jako jedna z ważnych arterii komunikacyjnych umożliwiających powiązania grodów między sobą oraz teren przepraw na lądowych szlakach handlowych i militarnych. Niewątpliwie był to duży bodziec do rozwoju osadnictwa w okolicach Koła i innych miejsc przeprawowych jak na przykład Kościelec.

Właśnie Kościelec stał się w następnych stuleciach centrum wokół którego skupiała się sieć osadnicza. Liczne osady, niektóre o powierzchni liczącej po kilkanaście hektarów (!), skupiają się wzdłuż Kiełbaski na gruntach Kościelca, Straszkowa, Gąsiorowa, Gozdowa czy Trzęsniewa. Skarby wczesnośredniowieczne odkryte w Gąsiorowie, Ochli czy Bliznej wskazują o nienajgorszych dochodach okolicznych mieszkańców. Uwieńczeniem procesu krystalizowania się ośrodka osadniczego było niewątpliwie powstanie parafii i budowa kamiennego kościoła św. Andrzeja w połowie XII w.

Należy przypuszczać, że w Kościelcu znajdowała się siedziba zarządu dóbr książęcych. Nie została ona dotychczas odkryta. Obronny dwór na kopcu, który został zlokalizowany na północ od kościoła (pod figurą św. Jana Nepomucena) pochodzi dopiero z czasów późnego średniowiecza.

Czy istniał i gdzie ewentualnie znajdował się gród chroniący kolskie skupisko osadnicze w XIII w. – nie wiadomo. Domniemania, że był on na miejscu późniejszego zamku kolskiego, w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, nie znalazły potwierdzenia. Istnieje także możliwość, że funkcje obronne (a na pewno

refugialne czyli schronieniowe) mogło pełnić wzgórze kościelne na terenie Kościelca. Romański kościół pod wezwaniem św. Andrzeja, posiadał empore. Militarna rola tego typu kościołów potwierdzona jest wielokrotnie w źródłach pisanych.

Kolski zespół osadniczy w XIV w. zaczął spełniać warunki niezbędne do wykształcenia się miasta. Uważa się, że konieczna była do tego obecność grupy reprezentującej władzę (zarządcy dóbr królewskich w Kościelcu), fortyfikacji (zamek, który powstał właśnie w XIV wieku), ośrodka kultu (parafia w Kościelcu), rzemieślników (funkcja ośrodka produkcji i usług) oraz miejsca targu (funkcja wymiany). Wszystkie te elementy pierwotnie rozproszone zostały scalone w jeden organizm w momencie lokowania miasta 1362 r.

• **Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych**

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej i rolniczej. Największym zagrożeniem są inwestycje przemysłowe i budowlane, przebudowy założeń pałacowych i parkowych, gdyż prowadzą często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska oraz pozostałości po I czy II wojnie światowej.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciąglego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W najbliższych latach w Mieście Koło planowane są inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, przez co niosą zagrożenia dla zabytków archeologicznych.

Inwestycje realizowane przez Gminę Miejską Koło w trakcie realizacji:

- Budowa ulicy Krokusowej,
- Przebudowa ulicy Energetycznej,
- Budowa ulicy Struga,

Inwestycje planowane do realizacji w roku 2024:

- Budowa ulicy Reymonta,
- Budowa ul. Zakładowej,
- Rewitalizacja Parku 600-lecia w Kole,
- Budowa parkingu przy dworcu PKP w Kole,
- Budowa parkingu przy Miejskim Domu Kultury w Kole,
- Budowa parkingu przy Przedszkolu Miejskim Nr 5 w Kole,
- Budowa boiska wielofunkcyjnego wraz z zadaszeniem o stałej konstrukcji przy SP Nr 2 w Kole.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzeniowego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta Koło nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

W 2021 r. Zakon Braci Mniejszych Klasztor Ojców Bernardynów złożył wniosek o uznanie za pomnik historii zespołu kościelno-klasztornego w Kole, dotychczas nie został on rozpatrzony,

5.7.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Zabytki ruchome na terenie Miasta Koła to wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych (Tabela nr 3). Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego posiada w swoim wyposażeniu obiekty wpisane do rejestru zabytków. Polichromia, ołtarz główny i boczne, ambona, prospekt organowy to wystrój w stylu neogotyckim, który nadano kościołowi w XIX w. Z okresów wcześniejszych należy wymienić gotycką kamienną płytę nagrobną Jana z Grabowa, barokowe obrazy i naczynia liturgiczne.

W kościele pw. Nawiedzenia NMP i klasztorze OO. Bernardynów znajduje się zespół obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Wyposażenie kościoła jest jednorodne stylistycznie, wiąże się z rozbudową zespołu klasztornego w XVIII stuleciu. Bogate i różnorodne wyposażenie i wystrój kościoła oraz klasztoru stanowią m.in.: rokokowy ołtarz główny z k. XVIII w., rokokowe ołtarze boczne z k. XVIII w.: św. Tekli, św. Franciszka, św. Jana Nepomucena, św. Antoniego, św. Rocha, św. Anny z obrazami i rzeźbami, ambona, prospekt organowy, stalle, obrazy Stacji Męki Pańskiej, naczynia liturgiczne, portrety trumienne, epitafia, barokowe ornaty, późnobarokowa polichromia.

Konieczna jest konserwacja stalli, konfesjonałów i klęczników rokokowych, barokowych drzwi, ornatów, obrazów sztalugowych, paramentów kościelnych stanowiących wyposażenie kościoła i klasztoru OO. bernardynów, a także prace związane z zabezpieczeniem i konserwacją polichromii w kościele.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w Miasta Koło

LP.	MIEJSCE PRZECHOWYWANIA	PRZEDMIOT OCHRONY	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	29 pozycji	353/Wlkp/B decyzją z dnia 08.10.1990 r.
2	kościół pw. Nawiedzenia NMP i klasztor OO. Bernardynów	114 pozycji	352/Wlkp/B decyzją z dnia 26.10.1993 r.

5.7.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta Koło jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Wykaz obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego znajduje się pod adresem: <https://mkolo.e-mapa.net/wykazplanow/>.

Miasto Koło nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całego miasta. Obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie miasta, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego. Wyznaczono zasady dla obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków województwa wielkopolskiego)

Ustala się następujące warunki zagospodarowania terenów wynikające z zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obiekty zabytkowe podlegają ochronie w granicach działek geodezyjnych, na których są zlokalizowane;
- 2) na terenach objętych ochroną konserwatorską nakazuje się:
  - a) zachowanie historycznego układu granic działek,
  - b) zachowanie historycznych linii zabudowy,
  - c) zachowanie zabytkowej zieleni,
  - d) zachowanie zabytkowej zabudowy,
  - e) podporządkowanie nowych projektowanych obiektów historycznemu układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji obiektu, jego skali, formy, materiału i kolorystyki,
  - f) podporządkowanie nowych elementów wyposażenia ulic i placów (mała architektura, reklamy, nawierzchnie, oświetlenie itp.) układowi zabytkowemu;
- 3) wszystkie zmiany, które właściciel planuje w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, wymagają uzyskania zezwolenia odpowiedniego terenowo organu ochrony zabytków;
- 4) na obszarze strefy zabytkowego układu urbanistycznego obowiązują następujące warunki:
  - a) dopuszcza się remonty, rozbudowę i przebudowę budynków oraz ich nadbudowę związana z korektą geometrii dachów, pod warunkiem uzyskania zezwolenia odpowiedniego terenowo organu ochrony zabytków,
  - b) projektowane zmiany wyglądu budynków muszą nawiązywać do historycznego charakteru ich elewacji frontowych, w szczególności detalu architektonicznego, wielkości i proporcji otworów okiennych i drzwiowych, a także formy dachów,
  - c) zakazuje się stosowania barw jaskrawych w kolorystyce elewacji budynków,
  - d) nowe budynki muszą zachowywać cechy ciągu zabudowy, w którym się znajdują,
  - e) zakazuje się wtórnych podziałów działek, zacierających historyczny układ granic,
  - f) w przypadku realizacji nowego obiektu na kilku połączonych działkach, dawne podziały należy uwidocznić na elewacji frontowej,

g) zakazuje się stosowania materiałów o niskich walorach estetycznych, jak plastikowe okładziny elewacyjne, dachowe płyty faliste, papa czarna na dachach spadzistych.

5.8. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomości Miasta Koło została wykonana w 2009 r. W latach 2013 i 2019 gminna ewidencja zabytków została zaktualizowana. W 2019 r. gminna ewidencja zabytków została uzupełniona o obiekty włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków Zarządzeniem Nr 29/WEZ/2018 Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 5 czerwca 2018 r. W zaktualizowanej gminnej ewidencji zabytków nie ujęto obiektów nieistniejących: dom, ul. Mickiewicza 1, dom i oficyna, ul. Pułaskiego 1, dom, ul. Sienkiewicza 6, dom, ul. Toruńska 58. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i 2 (stanowiska archeologiczne). Ewidencja zostanie zaktualizowana do końca 2024 r.

Zarządzenia Burmistrza Miasta Koła dla GEZ:

1. Zarządzenie nr OA. 0050.22.2018 Burmistrza Miasta Koła z dnia 15 lutego 2018 r. w sprawie skreślenia części zabytku z Gminnej Ewidencji Zabytków budynek „B” i skrzydło „C” Szpitala Powiatowego, ob. rejonowego przy ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 25, 62-600 Koło (dz. nr ew. 56/12 ark. mapy 50), dla którego założono kartę ewidencyjną zabytku nieruchomego niewpisanego do rejestru zabytków, znajdującego się w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Koła w pozycji nr 123.
2. Zarządzenie nr OA. 0050.10.2022 Burmistrza Miasta Koła z dnia 02 lutego 2022 r. – wyłącza się z Gminnej Ewidencji zabytków stanowiącej załącznik do Programu opieki nad Zabytkami Miasta Koła na lata 2020-2023, kartę ewidencyjną obiektu: DOM w m. Koło przy ul. Rzeźniczej 3, położony na działce nr ew. 74/1 ark. mapy 31, obręb Koło dla którego założono kartę ewidencyjną zabytku nieruchomego niewpisanego do rejestru zabytków, znajdującego się w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Koła.
3. Zarządzenie nr OA.0050.84.2023 Burmistrza Miasta Koła z dnia 1 września 2023 r. w sprawie skreślenia zabytku z Gminnej Ewidencji Zabytków wyłączenie z Gminnej Ewidencji Zabytków budynek Szpitala Powiatowego ob. rejonowego przy ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 25, 62-600 Koło (dz. nr ew. 56112 ark. mapy 50) dla którego założono kartę ewidencyjną zabytku nieruchomego niewpisanego do rejestru zabytków, znajdującego się w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Koła.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.8.1. Obiekty stanowiące własność miasta

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Miasto Koło,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Miasta Koło.

Miasto Koło jest właścicielem/współwłaścicielem 61 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 2 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 4).

Dodatkowo Miasto Koło jest właścicielem działki (Gozdów, gmina Kościelec), na którym znajdują się ruiny zamku kolskiego, który wpisany jest do rejestru zabytków.

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Miasto Koło jest właścicielem lub współwłaścicielem

LP.	ADRES	OBIEKT	FORMA WŁASNOŚCI
1	ul. Asnyka 23	dom	własność Gmina Miejska Koło
2	ul. Asnyka 24	dom	współwłasność Gmina Miejska Koło ½ –Gmina Miejska Koło i ½ prywatny
3	ul. Garncarska 9	dom	wspólnota mieszkaniowa – ½ własność Gmina Miejska Koło
4	ul. Garncarska 10	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
5	ul. Garncarska 12/14	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
6	ul. Garncarska 15/17	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
7	ul. Garncarska 16/18	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
8	ul. Garncarska 19/21	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
9	ul. Garncarska 20/22	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
10	ul. Garncarska 23/25	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
11	ul. Garncarska 24	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
12	ul. Garncarska 26	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
13	ul. Garncarska 27/29	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
14	ul. Garncarska 28	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
15	ul. Garncarska 30	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
16	ul. Garncarska 31	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
17	ul. Garncarska 32/34	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
18	ul. Garncarska 33	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
19	ul. Garncarska 35/37	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
20	ul. Grodzka 5	dom	własność Gmina Miejska Koło
21	ul. Grodzka 9	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
22	ul. Grodzka 11	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
23	ul. Grodzka 16	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
24	ul. Grodzka 17	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
25	ul. Grodzka 23	dom	własność Gmina Miejska Koło
26	ul. Jasna 4 (w zespole domu Kajki 42)	oficyna	własność Gmina Miejska Koło
27	ul. Jasna 6 (w zespole domu Kajki 42)	oficyna	własność Gmina Miejska Koło
28	ul. Kajki 42	dom	własność Gmina Miejska Koło
29	ul. Kilińskiego 1	dom	własność Gmina Miejska Koło
30	ul. Kilińskiego 2	dom	własność Gmina Miejska Koło
31	ul. Kilińskiego 5	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
32	ul. Kilińskiego 9	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
33	ul. Kilińskiego 11	dom	własność Gmina Miejska Koło
34	ul. Krótka 2	dom	współwłasność Gmina Miejska Koło ½
35	ul. Mickiewicza 5	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
36	ul. Mickiewicza 11	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
37	ul. Mickiewicza 12	starostwo, ob. bank	własność Gmina Miejska Koło *obiekt wpisany jest do rejestru zabytków
38	ul. Mickiewicza 15	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
39	ul. Nagórna 1	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
40	ul. Nowy Rynek 13	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
41	ul. Nowy Rynek 14	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
42	ul. Orzeszkowej 1	dom	własność Gmina Miejska Koło
43	ul. Poniatowskiego 20	dom	własność Gmina Miejska Koło
44	ul. Rzeźnicza 8	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
45	ul. Stary Rynek 1	ratusz	własność Gmina Miejska Koło

			*obiekt wpisany jest do rejestru zabytków
46	ul. Stary Rynek 7	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
47	ul. Stary Rynek 11	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
48	ul. Stary Rynek 14	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
49	ul. Stary Rynek 24	dom	udział Gminy Miejskiej Koło
50	ul. Stary Rynek 27	dom	własność Gmina Miejska Koło
51	ul. Toruńska 37	dom	własność Gmina Miejska Koło
52	ul. Toruńska 38	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
53	ul. Toruńska 40	dom	własność Gmina Miejska Koło
54	ul. Toruńska 52 (1)	dom	$\frac{3}{4}$ własność Gmina Miejska Koło
55	ul. Toruńska 52 (2)	dom	współwłasność Gmina Miejska Koło
56	ul. Toruńska 61	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
57	ul. Toruńska 62	dom	własność Gmina Miejska Koło
58	ul. Toruńska 69	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
59	ul. Toruńska 103	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
60	ul. Wschodnia 3	dom	wspólnota mieszkaniowa – w tym udział Gminy Miejskiej Koło
61	ul. Zawiszy Czarnego 4	dom	własność Gmina Miejska Koło

W miarę możliwości miasto jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 5 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Miasta Koło.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTO KOŁO	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • Zamek Kolski – stanowiący wizytówkę regionu; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ urbanistyczny; • licznie występujące zabytkowe kapliczki; • dobrze oznakowane atrakcje turystyczne miasta oraz szlaki turystyczne; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • szeroka oferta działalności Miejskiego Domu Kultury, Muzeum Techniki Ceramicznych i Biblioteki; • tradycje lokalne związane m.in. z produkcją wyrobów ceramicznych; • odbywające się imprezy o charakterze międzynarodowym i ogólnopolskim; • rozbudowany system informacji przestrzennej. • wsparcie finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych – wpisanych do rejestru zabytków (dotacje i zwolnienia z podatku). 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu miasta przeznaczane na ochronę zabytków; • niewystarczające wykorzystanie walorów Starego Miasta; • brak opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru miasta, • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; • brak wsparcia finansowego dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • wysokie walory przyrodnicze Miasta związane z jego położeniem nad rzeką Wartą i dużą powierzchnią terenów zieleni; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalną; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • położenie miasta, sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów. • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki

<p>kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju miasta;</p> <ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<p>zagranicznej;</p> <ul style="list-style-type: none"> • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków; • zagrożenia dla zabytków ruchomych – kradzieże, pożary, źle przeprowadzone prace konserwatorskie przez osoby nieposiadające odpowiednich kwalifikacji.
--	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta Koło. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 6), które są kontynuacją działań określonych w Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Koło na lata 2020-2023. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6.

Tabela nr 6. Kierunki działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta Koło

KIERUNEK DZIAŁANIA	WSKAŹNIKI	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków	Opracowanie planu ogólnego miejscowego zagospodarowania przestrzennego zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.	czy opracowano plan, zakres planu dla zabytków
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miejskiej.	czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji ?
	Aktualizowanie Planu co rok, zgodnie z obowiązującymi przepisami	czy aktualizowano Plan ?
Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków	Włączenie i przeprowadzanie zajęć szkolnych, konkursów o tematyce związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego.	czy włączono tematykę w prowadzonych przez miasto? W jakich, czego dotyczyły zajęcia, ile razy się odbyły ?
	Współorganizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych związanych z zabytkami.	czy zorganizowano wycieczki krajoznawcze ? gdzie, ile razy ?
	Opracowanie i publikacja folderów prezentujących najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie miasta.	jaki nakład, tematyka, gdzie umieszczono, wartość poniesionych środków ?
	Wyznaczanie nowych oraz wsparcie istniejących tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych, które powiązane są z dziedzictwem kulturowym.	jakich obiektów dotyczyło, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków?
	Udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego.	czy brano udział, tematyka, ilość osób biorących udział?
	Popularyzacja ochrony dziedzictwa kulturowego we ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi i instytucjami, fundacjami.	czy współpracowano, z kim, tematyka współpracy, wartość zaplanowanych/poniesionych środków?
	Współorganizacja oraz udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe.	czy brano udział, jakich obiektów dotyczyło, z kim współpracowano wartość zaplanowanych/poniesionych środków?

	Współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.	forma współpracy, z kim współpracowano, w jakim zakresie ?
Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	Promowanie możliwości uzyskania dotacji na obiekty zabytkowe oraz informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwych środkach.	czy informowano, w jaki sposób, czy było zainteresowanie, czy przełożyło się to na pozyskanie środków, z jakich źródeł, na jakie obiekty, w jakiej wysokości ?
	Merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków.	czy było zainteresowanie, czy przełożyło się to na pozyskanie środków, z jakich źródeł, na jakie obiekty, w jakiej wysokości ?
	Kontynuacja w udzielaniu dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Miasta, zgodnie z Uchwałą Nr LVII/436/2010 Rady Miejskiej w Kole z dnia 23 czerwca 2010 r.	ilość złożonych wniosków, wartość przyznanego środków, na ile obiektów ?
	Zmiana uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane poprzez dodanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	czy zmieniono i dodano obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków ?
	Wsparcie właścicieli obiektów zabytkowych poprzez zwolnienia z podatku od nieruchomości dla budynków zlokalizowanych w dzielnicy staromiejskiej oraz ul. Toruńskiej i ul. Sienkiewicza warunkowane remontem elewacji zgodnie z Uchwałą Nr XI/93/2015 Rady Miejskiej w Kole z dnia 24 czerwca 2015 r.	czy zwolniono z podatku, ile obiektów, na jaką kwotę ?
	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (Tabela nr 4).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków?
	Realizacja działań związanych z ostatnim etapem konserwacji ruin zamku.	zakres prac, wartość pozyskanych/poniesionych środków ?
Wykonania zadania pn. na „Przebudowa i adaptacja zabytkowej willi tzw. "SEJMIK" na siedzibę Muzeum Technik Ceramicznych w Kole.	zakres prac, wartość pozyskanych/poniesionych środków ?	
Utrzymanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących siedzibą Urzędu Miejskiego (ratusz, budynek przy ul. Mickiewicza).	zakres prac, wartość poniesionych środków ?	

	<p>Systematyczna rewitalizacja Nowego Rynku (wymiana nawierzchni, oświetlenie, nasadzenia drzew, elementy małej architektury).</p> <p>Systematyczne prace porządkowe i remontowo-konserwatorskie na cmentarzu wojennym przy ul. Poległych oraz na terenie parku miejskiego S. Moniuszki.</p> <p>Remont i konserwacja zamku kolskiego, zagospodarowanie otoczenia i udostępnienie obiektu do celów turystycznych zgodnie ze współczesnymi.</p>	<p>czy i jakie wykonano działania, zakres prac, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, czy pozyskano środki zewnętrzne ?</p> <p>jakie prace zrealizowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków?</p> <p>zakres prac, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, czy pozyskano środki zewnętrzne, w jakiej wysokości ?</p>
<p>Podjęcie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<p>Wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego.</p> <p>Promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo.</p>	<p>forma wsparcia, z kim współpracowano, w jakim zakresie ?</p> <p>jak odbywała się promocja? gdzie, czy było zainteresowanie ?</p>
<p>Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.</p>	<p>Wyznaczenie procentowego poziomu wydatków budżetu miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami.</p> <p>Pozyskiwanie środków zewnętrznych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych, na jakie obiekty ? skąd pozyskano środki ?</p> <p>Udział w szkoleniach i konferencjach propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu, ich tematyka, wartość poniesionych środków.</p> <p>Utrzymanie i tworzenie nowych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych.</p> <p>Współpraca przy tworzeniu i wydawanie publikacji, folderów, przewodników związanych z tematyką dziedzictwa kulturowego.</p>	<p>czy wyznaczono, na jakim poziomie, wartość finansowa przekazana na zabytkami?</p> <p>wartość pozyskanych środków, na jakie obiekty, skąd pozyskano środki ?</p> <p>liczba szkoleń i konferencji, ich tematyka, ilość osób biorących udział, wartość poniesionych środków ?</p> <p>liczba utworzonych szlaków, ścieżek, z kim współpracowano, czego dotyczyły ? wartość poniesionych środków.</p> <p>liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego, czego dotyczyły ? wartość poniesionych środków.</p>

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta Koło),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Miasta Koło dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta Koło,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – przyznawane są zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Środki finansowe na dany rok pozostające w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli lub posiadaczy zabytków, wg wzorów zamieszczonych na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu. Na stronie znajduje się także regulamin wewnętrzny przyznawania dotacji.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego – zasady udzielania dotacji przez Województwo szczegółowo określa Uchwała nr XXIX/409/08 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 1 grudnia 2008 r. Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Podstawą udzielenia dotacji jest prawidłowo złożony wniosek wraz z kompletem załączników.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Kolskiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr XLVII/236/2006 Rady Powiatu Kolskiego z dnia 25 maja 2006 r. w sprawie: zasad i trybu postępowania o udzielenie i rozliczenie wykorzystania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, niestanowiących własności powiatu.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Miasto Koło – udzielane są zgodnie z Uchwałą Nr LVII/436/2010 Rady Miejskiej w Kole z dnia 23 czerwca 2010 r. w sprawie określenia zasad i trybu postępowania o udzielenie, rozliczenie i kontrolę wykorzystania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności Gminy Miejskiej Koło.

Wnioski o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone, składa się do dnia 15 października roku poprzedzającego rok, w którym ma być udzielona dotacja. W szczególnie uzasadnionych przypadkach dopuszcza się możliwości składania w trakcie roku budżetowego wniosków, jednak nie później niż do 30 czerwca roku, w którym ma być udzielona dotacja.

Dodatkowo miasto wspiera właścicieli zabytków poprzez **możliwość uzyskania zwolnienia z podatku od nieruchomości dla budynków zlokalizowanych w dzielnicy staromiejskiej oraz ul. Toruńskiej i ul. Sienkiewicza** warunkowane remontem elewacji zgodnie z Uchwałą Nr XI/93/2015 Rady Miejskiej w Kole z dnia 24 czerwca 2015 r.

Zwalnia się od podatku od nieruchomości budynki lub ich części zlokalizowane na obszarze dzielnicy Stare Miasto, tj. w obrębie ulic: Asnyka, Długosza, M. Fornalskiej, Grodzkiej, Jasnej, B. Joselewicza, M. Kajki, J. Kilińskiego, Klasztornej, Kościelnej, Kuśnierskiej, Krótkiej, Krzywej, A. Mickiewicza, Nowego Rynku, Ogrodowej, E. Orzeszkowej, A. Pułaskiego, Rzeźniczej, Sejmikowej, Starowarszawskiej, Starego Rynku, Wodnej, Wschodniej, Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Zawiszy Czarnego, Żelaznej, jak również przy ul. Toruńskiej oraz ul. Sienkiewicza – w których zrealizowano remont co najmniej jednej ze stron elewacji budynku, z wyłączeniem przypadku remontu tylko samego dachu. Powyższe zwolnienie dotyczy budynków lub ich części pobudowanych przez 1950 r.

Przedmiotowe zwolnienie dotyczy budynków lub ich części nieobjętych zwolnieniem z podatku od nieruchomości na mocy odrębnych przepisów.

Zwolnienie od podatku od nieruchomości nie dotyczy budynków, w których wykonano remont elewacji z pominięciem obowiązujących procedur wynikających z przepisów prawa budowlanego, a więc stanowiących samowolę budowlaną.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu

wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027**

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• **Kreatywna Europa 2021-2027**

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Kole
11. Program opieki nad zabytkami Miasta Koło na lata 2020-2023
12. www.zabytek.pl
13. www.stat.gov.pl/gus
14. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela 1. Stanowiska archeologiczne z terenu Miasta Koło z podziałem na funkcje
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Koło
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Koło
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Miasto Koło jest właścicielem lub współwłaścicielem
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT
6. Tabela nr 6. Kierunki działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta Koło

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Kolo

LP.	ADRES	OBIEKT, OKRES POWSTANIA	REJESTR ZABYTEKÓW
1		dzielnica staromiejska	384 z dnia 26.07.1951 r.
2	ul. Asnyka 2 (d. 4)	Dom, ok. 1920	
3	ul. Asnyka 12	Dom, ok. 1920	
4	ul. Asnyka 19	Dom, pocz. XX	
5	ul. Asnyka 23	Dom, ok. 1910	
6	ul. Asnyka 2	Dom, ok. 1920 r.	
7	ul. Asnyka 28	Dom, 2 poł. XIX w.	
8	ul. Asnyka 24	Dom, 1910	
9	ul. Asnyka 37	Dwór, drewniany, ok. poł. XIX w.	
10	ul. Asnyka 30	Magazyn zbożowy, ob. dom, 1910, 1931–1932	
11	ul. Blizna 41	Dom, 1927	
12	ul. Bogumiła 15	Dom, ok. 1930	
13	ul. Bogumiła 19	Dom, ok. 1930 (w zespole domu Bogumiła 19)	
14	ul. Bogumiła 19	Oficyna, ok. 1930 (w zespole domu Bogumiła 19)	
15	ul. Bogumiła 21	Oficyna, ob. dom, ok. 1930 (w zespole domu Bogumiła 19)	
16	ul. Bogumiła 30	Dom, ok. 1930	
17	ul. Bogumiła 32	Dom, ok. 1930	
18	ul. Bogumiła 33	Kapliczka, ok. 1930	
19	ul. Dąbrowskiego	Cmentarz ewangelicki, 1 poł. XIX w.	A-536/277 z dnia 23.11.1998 r.
20	ul. Dąbska 9	Dom, drewniany, ok. 1930	
21	ul. Dąbska 21	Dom, ok. 1930	
22	ul. Garncarska 2/4	Dom, 1941 – 1942	
23	ul. Garncarska 3	Dom, 1941 – 1942	
24	ul. Garncarska 5	Dom, 1941 – 1942	
25	ul. Garncarska 6	Dom, 1941 – 1942	
26	ul. Garncarska 7	Dom, 1941 – 1942	
27	ul. Garncarska 8	Dom, 1941 – 1942	
28	ul. Garncarska 9	Dom, 1941 – 1942	
29	ul. Garncarska 10	Dom, 1941 – 1942	
30	ul. Garncarska 11	Dom, 1941 – 1942	
31	ul. Garncarska 12/14	Dom, 1941 – 1942	
32	ul. Garncarska 13	Dom, 1941 – 1942	
33	ul. Garncarska 15/17	Dom, 1941 – 1942	
34	ul. Garncarska 16/18	Dom, 1941 – 1942	
35	ul. Garncarska 19/21	Dom, 1941 – 1942	
36	ul. Garncarska 20/22	Dom, 1941 – 1942	
37	ul. Garncarska 23/25	Dom, 1941 – 1942	
38	ul. Garncarska 24	Dom, 1941 – 1942	
39	ul. Garncarska 26	Dom, 1941 – 1942	
40	ul. Garncarska 27/29	Dom, 1941 – 1942	
41	ul. Garncarska 28	Dom, 1941 – 1942	
42	ul. Garncarska 30	Dom, 1941 – 1942	
43	ul. Garncarska 31	Dom, 1941 – 1942	

44	ul. Garncarska 32-34	Dom, 1941 – 1942	
45	ul. Garncarska 33	Dom, 1941 – 1942	
46	ul. Garncarska 35/37	Dom, 1941 – 1942	
47	ul. Grodzka 1	Jatki miejskie (ob. sklep), ok. poł. XIX w., przebud. ok. 1950 (w zespole jatek miejskich)	
48	ul. Grodzka 2	Dom, poł. XIX w.	A-533/274 z dnia 14.10.1998 r.
49	ul. Grodzka 3	Dom, 2 poł. XIX w.	
50	ul. Grodzka 5	Dom, k. XIX w.	
51	ul. Grodzka 9	Dom, ok. 1920, przebud. 1950	
52	ul. Grodzka 11	Dom, ok. 1910	
53	ul. Grodzka 16	Dom, ok. 1900	
54	ul. Grodzka 17	Dom, ok. 1920	
55	ul. Grodzka 21	Dom, pocz. XX w. (w zespole domu Grodzka 21)	
56	ul. Grodzka 23	Dom, pocz. XX w., przebud. ok. 1940	
57	ul. Jasna 4	Oficyna, pocz. XX w. (w zespole domu Kajki 36)	
58	ul. Jasna 6	Oficyna, pocz. XX. (w zespole domu Kajki 36)	
59	ul. Kajki 7	Oficyna, 1 ćw. XX w. (w zespole domu Mickiewicza 19)	
60	ul. Kajki 12	Oficyna, ob. dom, XIX/XX w.	
61	ul. Kajki 13 (d. 15)	Oficyna, 2 poł. XIX w. (w zespole domu Mickiewicza 13)	
62	ul. Kajki 14	Oficyna, ob. dom, XIX/XX w.	
63	ul. Kajki 16	Dom, XIX/XX w.	
64	ul. Kajki 30	Dom, 1905	
65	ul. Kajki 32/34	Dom, koniec XIX w.	
66	ul. Kajki 36 (d. 42)	Dom, pocz. XX w. (w zespole domu Kajki 36)	
67	ul. Kajki 39	Dom, k. XIX w.	
68	ul. Kajki 50	Dom, ob. Muzeum Technik Ceramicznych, 1 ćw. XX w.	
69	ul. Kajki	Oficyna, 1 ćw. XX w. (w zespole domu Stary Rynek 27)	
70	ul. Kajki 48	Dom, ok. 1910	
71	ul. Kilińskiego 2	Jatki miejskie (ob. budynek mieszkalny), ok. poł. XIX w.	
72	ul. Kilińskiego 1	Kamienica, pocz. XX w.	
73	ul. Kilińskiego 5	Dom, pocz. XX w.	
74	ul. Kilińskiego 9	Dom, pocz. XX w.	
75	ul. Kilińskiego 11	Dom, pocz. XX w.	
76	ul. Klasztorna 1	Ogrodzenie, 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. (w zespole Klasztornym OO. Bernardynów)	
77	ul. Składowa 1 a	Wieża ciśnień, ok. 1924 (w zespole dworca kolejowego)	
78	ul. Kolejowa 19	Dworzec kolejowy, 1919 – 1922 (w zespole dworca kolejowego)	
79	ul. Kościelna 2	kościół par. pw. Świętego Krzyża (XIV-XV w.)	
80	ul. Kościelna 2	Dom Parafialny, 1932 (w zespole kościoła par. pw. Św. Krzyża)	
81	ul. Kościelna 2	Plebania, XIX/XX w. (w zespole kościoła par. pw. Św. Krzyża)	
82	ul. Krótka 1	Kamienica, ok. 1920	
83	ul. Krótka 2	Dom, pocz. XX w.	
84	ul. Krzywa 8	Dom, ok. 1920	
85	ul. Ks. Prymasa Wyszyńskiego 18	Ogrodzenie, 1861 r. (w zespole kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego)	
86	ul. Mickiewicza 1	Dom, k. XIX w. (w zespole domu Mickiewicza 1)	

87	ul. Mickiewicza 4	Dom, ok. 1920	
88	ul. Mickiewicza 5	Dom, k. XIX w.	
89	ul. Mickiewicza 6	Dom, 2 poł. XIX w.	
90	ul. Mickiewicza 7	Dom, 2 poł. XIX w.	
91	ul. Mickiewicza 8	Dom, 2 poł. XIX w.	
92	ul. Mickiewicza 9	Dom, 2 poł. XIX w.	
93	ul. Mickiewicza 11	Dom, 2 poł. XIX w.	
94	ul. Mickiewicza 12	Starostwo, ob. bank, 1883 r.	458/199 z dnia 7.05.1991 r.
95	ul. Mickiewicza 13	Dom, 2 poł. XIX w. (w zespole domu Mickiewicza 13)	
96	ul. Mickiewicza 14	Szkoła Realna, późn. Gimnazjum, ob. Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, 1884, rozbud. 1938	
97	ul. Mickiewicza 15	Dom, ob. poczta, biblioteka i mieszkania, 2 poł. XIX w.	
98	ul. Mickiewicza 17	Dom, 2 poł. XIX w.	
99	ul. Mickiewicza 19	Dom, 2 poł. XIX w. (w zespole domu Mickiewicza 19)	
100	ul. Mickiewicza 27	Willa „Sejmik”, 1880-1890	459/200 z dnia 7.05.1991 r.
101	ul. Mickiewicza 27	Ogrodzenie z bramą, mur.-żel., , pocz. XX w.	
102	ul. Nagórna 1	Dom, 1930	
103	ul. Nowy Rynek 3	Dom, XIX/XX w.	
104	ul. Nowy Rynek 4	Dom, 1 poł. XIX w.	
105	ul. Nowy Rynek 10	Dom, k. XIX w., przebud.	
106	ul. Nowy Rynek 11	Dom, XIX/XX w.	
107	ul. Nowy Rynek 13	Dom, pocz. XX w.	
108	ul. Nowy Rynek 14	Dom, XIX/XX w.	
109	ul. Nowy Rynek 15	Dom, XIX/XX w.	
110	ul. Orzeszkowej 10	Willa, ok. 1920	
111	ul. Orzeszkowej 1	Dom, ok. 1920	
112	ul. Poniatowskiego 3	Karczma z zajazdem, ob. sklep i mieszkania, k. XIX w.	
113	ul. Poniatowskiego 6	Dom, pocz. XX w.	
114	ul. Poniatowskiego 7	Dom, ok. 1920, remont.	
115	ul. Poniatowskiego 13	Dom, 1913.	
116	ul. Poniatowskiego 14	Dom, 1880, przebud., pocz. XX w.	
117	ul. Poniatowskiego 20	Dom, 2 poł. XIX w.	
118	ul. Poniatowskiego	Kaplica cmentarna, ok. 1900-1910	460/201 z dnia 7.05.1991 r.
119	ul. Poniatowskiego	Dom Grabarza, 2 poł. XIX w. (w zespole cmentarza Ewangelicko-augsburskiego)	
120	ul. Poniatowskiego	Ogrodzenie z bramą 2 poł. XIX (w zespole cmentarza Ewangelicko-augsburskiego)	
121	ul. Poniatowskiego	Kapliczka, pocz. XX w.	
122	ul. Poniatowskiego 24	Cmentarz, 2 poł. XIX (w zespole cmentarza rzym.-kat.)	
123	ul. Poniatowskiego 24	Ogrodzenie z bramą XIX/XX (w zespole cmentarza rzym.-kat., ul. Poniatowskiego)	
124	ul. Poniatowskiego 25	Szpital Powiatowy, ob. Rejonowy, 1915-1917, rozbud. i remont. 1955-1958	obiekt do wyłączenia z GEZ, został wyłączony z WEZ
125	ul. Poległych	Cmentarz Wojenny, XVIII/XX w. (w zespole cmentarza rzym.-kat., późn. prawosławnego, ob. wojennego)	
126	ul. Poległych	Pozostałości ogrodzenia, 2 poł. XIX w., remont. (w zespole	

		cmentarza rzym.-kat., późn. prawosławnego, ob. wojennego)	
127	ul. Pułaskiego 2	Oficyna, k. XIX w. (w zespole domu Mickiewicza 1)	
128	ul. Pułaskiego 10	Elektrownia miejska, ob. siedziba LOK, 1915, przebud. 1927	
129	ul. Rzeźnicza 3	Dom, k. XIX, przebud. 1989	
130	ul. Rzeźnicza 4	Oficyna, pocz. XX w. (w zespole domu Kilińskiego 5)	
131	ul. Rzeźnicza 6	Dom, pocz. XX w.	
132	ul. Rzeźnicza 8	Dom, k. XIX w.	
133	ul. Rzeźnicza 9	Dom, pocz. XX w.	
134	ul. Sienkiewicza 1	Szkoła, pocz. XX w., rozbud. 1991-1992 (w zespole Szkoły Powszechnej, ob. Zespół Szkół Ekonomiczno-Administracyjnych)	
135	ul. Sienkiewicza 1	Dom Nauczycieli, ob. dom, pocz. XX w. (w zespole Szkoły Powszechnej, ob. Zespół Szkół Ekonomiczno-Administracyjnych)	
136	ul. Sienkiewicza 5	Kościół ewangelicki, 1884	450/191 z dnia 17.10.1990 r.
137	ul. Sienkiewicza 5	Pastorówka	450/191 z dnia 17.10.1990 r.
138	ul. Sienkiewicza 6	Dom, pocz. XIX w., przebud. 1884	
139	ul. Sienkiewicza 7	Dom, 1912	A-536/277 z dnia 21.12.1998 r.
140	ul. Sienkiewicza 8	Dom, 2 poł. XIX w.	
141	ul. Sienkiewicza 10	Dom, 2 poł. XIX w.	
142	ul. Sienkiewicza 12	Dom, 2 poł. XIX w.	
143	ul. Sienkiewicza 13	Dom, pocz. XX w.	
144	ul. Sienkiewicza 14	Budynek biurowy, l. 30. XX w.	
145	ul. Sienkiewicza 16	Dom, ok. 1880, arch. Trojanowski	
146	ul. Sienkiewicza 28	Dom, ok. 1910	
147	ul. Sienkiewicza 27	Budynek Starostwa Powiatowego, pocz. XX w.	
148	ul. Sienkiewicza	Park, 1870 (w zespole parku miejskiego im. S. Moniuszki)	
149	ul. Sienkiewicza	Zespół d. Fabryki Fajansu i Porcelany, 1 poł. XIX w.: - piecownia - malarnia - przerobownia mas - piec ceramiczny nr 7	A-484/225 z dnia 15.03.1993 r. 1518 z dnia 29.05.1974 r.
150	ul. Sienkiewicza	Altana, drewniana, ok. 1930 (w zespole parku miejskiego im. S. Moniuszki)	
151	ul. Sienkiewicza 9 i ul. Zielona 5	Otoczenie zespołu fabryki fajansu i porcelany Freudenreichów, 1 poł. XIX w.	
152	ul. Słowackiego 5	Cmentarz Żydowski, XVI w., zniszczony w l. 70. XX w.	
153	ul. Stary Rynek 1	Ratusz, k. XIV w., 1815 r.	376 z dnia 17.01.1953 r.
154	ul. Stary Rynek 4	Dom, 2 poł. XIX w.	
155	ul. Stary Rynek 6	Dom, k. XIX w.	
156	ul. Stary Rynek 7	Dom, pocz. XX w.	
157	ul. Stary Rynek 8	Dom, pocz. XX w.	
158	ul. Stary Rynek 9	Dom, pocz. XX w.	
159	ul. Stary Rynek 11	Dom, 1 poł. XIX w.	

160	ul. Stary Rynek 14	Dom, pocz. XX w.	
161	ul. Stary Rynek 15	Dom, k. XIX w.	
162	ul. Stary Rynek 17	Dom, ok. poł. XIX w.	
163	ul. Stary Rynek 22	Dom, k. XIX w.	
164	ul. Stary Rynek 23	Dom, ok. poł. XIX w.	
165	ul. Stary Rynek 24	Dom, ok. poł. XIX w.	
166	ul. Stary Rynek 26	Hotel, ob. dom, 1887 r.	470/211 z dnia 17.02.1992 r.
167	ul. Stary Rynek 27	Dom, 2 poł. XIX w. (w zespole domu Stary Rynek 27)	
168	ul. Stary Rynek 28	Dom, 2 poł. XIX w.	
169	ul. Stary Rynek 29	Dom, XIX/XX w.	
170	ul. 20 Stycznia 12	Dom, ok. 1910 ul.	
171	ul. 20 Stycznia 14	Kamienica, 2 poł. XIX w.	
172	ul. 20 Stycznia 16	Dom, 1 ćw. XX w.	
173	ul. 20 Stycznia 18	Dom, ok. 1930	
174	ul. Szkolna 2 i 2a	Gimnazjum Koedukacyjne, ob. Szkoła Podstawowa Nr 1 i Gimnazjum Nr 1, ok. 1926, rozbud. 1938 i 1996	
175	ul. Toruńska 4	Dom, 2 poł. XIX w.	
176	ul. Toruńska 6	Oficyna (ob. budynek handlowy), 2 ćw. XX w.	
177	ul. Toruńska 8a	Oficyna, 2 poł. XIX w.	
178	ul. Toruńska 9	Dom, ok. 1920	
179	ul. Toruńska 13	Dom, pocz. XX w.	
180	ul. Toruńska 17	Dom (ob. budynek mieszkalno-usługowy), ok. 1920 r.	
181	ul. Toruńska 21	Dom, ok. 1910	
182	ul. Toruńska 22	Dom, pocz. XX w.	
183	ul. Toruńska 35	Dom, pocz. XX w.	
184	ul. Toruńska 37	Dom, 1 ćw. XX w.	
185	ul. Toruńska 38	Dom, pocz. XX w.	
186	ul. Toruńska 40	Dom, 1 ćw. XX w.	
187	ul. Toruńska 47	Dom, ok. 1920	
188	ul. Toruńska 48/50	Dom, 1 ćw. XX w.	
189	ul. Toruńska 52 (1)	Dom, pocz. XX w.	
190	ul. Toruńska 52 (2)	Dom, 2 poł. XIX w.	
191	ul. Toruńska 56/56A	Dom, 1 poł. XIX w.	
192	ul. Toruńska 60	Dom, k. XIX w.	
193	ul. Toruńska 61	Dom, 1 ćw. XX w.	
194	ul. Toruńska 62	Dom, 2 poł. XIX w.	
195	ul. Toruńska 65	Dom, pocz. XX w.	
196	ul. Toruńska 68	Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa Nr 3, 1922–1924, remont.	
197	ul. Toruńska 69/71	Dom, ok. 1920 (ob. budynek mieszkalno-usługowy)	
198	ul. Toruńska 75	Dom, ok. 1920	
199	ul. Toruńska 85	Dom, ok. 1920	
200	ul. Toruńska 103	Dom, ok. 1920	
201	ul. Wodna 4	Dom, 1900	
202	ul. Wodna 6	Willa, ok. 1920 r.	
203	ul. Wojciechowskiego 6	Dom, 1 ćw. XX w.	
204	ul. Wojciechowskiego 9	Ochronka, ob. przedszkole Nr 3, 1 ćw. XX w.	
205	ul. Wojciechowskiego	Dom, 1 ćw. XX w.	

	21		
206	ul. Wschodnia 3	Dom, ok. 1910	
207	ul. Wschodnia 4	Dom, 1928	
208	ul. Zawiszy 4	Dom, 2 poł. XIX w.	
209	ul. Zawiszy 6	Dom, ok. 1920	
210	ul. Zielona 5	Wozownia, ob. restauracja, 3 ćw. XIX w. (w zespole Fabryki Fajansu i Porcelany Freudenreichów)	
211	ul. Żelazna 5	Dom, ok. 1900	
212	ul. Żelazna 13	Dom, ok. 1920	
213	ul. Żelazna	Spichlerz, drewn., XVIII w.	342 z dnia 22.09.1950 r.
214	na wschód od Mostu Kaliskiego	Pomnik Powstańców, 1863, odnow. 1992 Północny brzeg Warty,	
215	ul. 3 Maja 14	Magazyn z 1 ćw. XX w.	
216	rejon ul. Toruńskiej, ul. H. Sienkiewicza i ul. 3 Maja	Historyczny układ przestrzenny dawnej wsi Zduny i przedmieścia Toruńskiego	
217	rejon ul. Blizna i ul. Księdza Opałki	Historyczny układ przestrzenny dawnej wsi Blizna	
218	rejon ul. Nagórna i ul. H. Sienkiewicza	Historyczny układ przestrzenny dawnej wsi Nagórna	
219	rejon ul. 3 Maja i ul. Żeromskiego	Historyczny układ przestrzenny dawnej wsi Płaszczyna	
220	rejon ul. Konarskiego i Reymonta	Historyczny układ przestrzenny dawnej wsi Podpłaszczyna	
221	rejon ul. Bogumiła i ul. Ks. J. Poniatowskiego	Historyczny układ przestrzenny dawnej wsi Paski, później Kaliskiego Przedmieścia	

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie Miasta Koło

LP.	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI	NR OBSZARU AZP	NR STAN. NA OBSZARZE	FUNKCJA	KULTURA	CHRONOLOGIA
1	1	57-44	45	?	przedłużyczna	wczesna epoka brązu
2	2	57-44	46	?	przeworska	okres wpływów rzymskich
3	3	57-44	42	osada przyklasztorna	staropolska	późne średniowiecze
4	4	57-44	51	śląd osadniczy	staropolska	nowożytny
5	5	57-44	39	osada	przeworska	okres wpływów rzymskich
				osada	staropolska	późne średniowiecze
6	6	57-44	34	osada	przeworska	okres wpływów rzymskich
				śląd osadniczy	staropolska	wczesne średniowiecze
				osada	staropolska	późne średniowiecze
7	7	57-44	33	śląd osadniczy	nieokreślona	wczesna epoka brązu
				śląd osadniczy	staropolska	nowożytna
8	8	57-44	32	śląd osadniczy	pucharów lejkatych	neolit środkowy
				śląd osadniczy	nieokreślona	wczesna epoka brązu
				śląd osadniczy	łużycka	epoka brązu/epoka żelaza
				śląd osadniczy	prapolska	wczesne średniowiecze
9	9	58-44	84	śląd osadniczy	nieokreślona	mezolit
				osada	łużycka	epoka brązu/epoka żelaza
10	10	57-44	12	osada	staropolska	nowożytna
11	11	58-44	1	osada	łużycka	epoka brązu/epoka żelaza
				osada	staropolska	późne średniowiecze
12	12	57-43	39	śląd osadniczy	łużycka	epoka brązu/epoka żelaza

				osada	staropolska	nowożytna
13	13	57-43	40	osada	staropolska	nowożytna
14	14	57-43	45	śląd osadniczy	przeworska	okres wpływów rzymskich
				osada	staropolska	nowożytna
15	15	57-44	48	cmentarzysko	łużycka	V okres epoki brązu
16	16	57-44	49	?	nieokreślona	nieokreślona
17	17	57-44	50	MIASTO	staropolska	średniowiecze